

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ФІЛОСОФІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

**Кваліфікаційна робота
магістра**

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ
ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ: РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР**

Виконав: магістрант 2-го курсу, групи 82818-з
спеціальності 281 «Публічне управління та
адміністрування»
освітньо-професійної програми «Публічне
управління та адміністрування»
В.П. Акімов

Керівник: доцент кафедри соціальної філософії
та управління, доцент, к.філос.н. Бірюкова Т.Ф.

Рецензент: професор кафедри соціальної
філософії та управління,
доцент, д.філос.н. Краснокутський О.В.

Запоріжжя – 2019

РЕФЕРАТ

Дипломна робота складається з 85 сторінок, 2 рисунків, 74 джерел, 1 додатку.

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА, ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ, РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР

Мета дослідження. Дослідити специфіку державного регулювання діяльності закладів інклюзивної освіти у регіональному вимірі з розробкою шляхів подальшого вдосконалення цієї діяльності.

Об'єктом дослідження є державна політика впровадження інклюзивної освіти.

Предметом дослідження є державне регулювання діяльності закладів інклюзивної освіти у регіональному вимірі.

Методи дослідження: метод аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, системний та синергетичний.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що у роботі здійснено комплексний аналіз сучасного стану впровадження інклюзивної освіти в закладах освіти Запорізької області.

Гіпотеза дослідження: проблеми і перешкоди у впровадженні інклюзивної освіти в Запорізькій області зумовлені відсутністю досконалої системи впровадження інклюзивної освіти на загальнонаціональному рівні.

Висновки:

1. Встановлено, що дійсно спостерігається покращення за різними показниками, але поряд з цим, визначено основні проблеми в державному регулюванні впровадження інклюзивної освіти в Запорізькій області: неусвідомлення у суспільстві важливості розвитку інклюзії; проблема отримання освіти дітьми з особливими потребами у сільській місцевості; питання кадрового забезпечення (інклюзивна компетентність, готовність до роботи з даною категорією тощо).

2. Визначено пропозиції щодо покращення державного регулювання діяльності закладів інклюзивної освіти в Запорізькій області, серед яких: удосконалення законодавчої та нормативно-правової бази; створення умов для безперешкодного доступу до навчальних закладів; відповідна підготовка педагогічних кадрів до роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку.

SUMMARY

The thesis consists of 85 pages, 2 drawings, 74 sources, 1 application.

INCLUSIVE EDUCATION, STATE REGULATION, REGIONAL DIMENSION

The purpose of study. To investigate the specifics of state regulation of the activities of inclusive education institutions in the regional dimension with the development of ways of further improvement of this activity.

The object of study is the state policy of inclusive education implementation.

The subject of study is the state regulation of the activities of inclusive education institutions in the regional dimension.

Research methods: method of analysis, synthesis, comparison, generalization, systemic and synergistic.

The scientific novelty of the research is that a comprehensive analysis of the current state of implementation of inclusive education in educational institutions of Zaporizhzhia region is made.

Hypothesis: problems and obstacles in the implementation of inclusive education in Zaporizhzhya region are caused by the lack of a perfect system of implementation of inclusive education at the national level.

Conclusions:

1. It is established that there are indeed improvements in various indicators, but at the same time, identified the main problems in the state regulation of the implementation of inclusive education in the Zaporozhye region: the lack of awareness in society of the importance of the development of inclusion; the problem of education for children with special needs in rural areas; staffing issues (inclusive competence, readiness to work with this category, etc.).

2. Proposals for improvement of state regulation of the activity of inclusive education institutions in Zaporizhzhia region were identified, including: improvement of legislative and regulatory framework; creation of conditions for unimpeded access to educational institutions; appropriate training of pedagogical staff to work with children with features of psychophysical development.

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1 МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ У РЕГІОНАЛЬНОМУ ВИМІРІ.....	9
1.1. Генеза дослідження державного регулювання діяльності закладів інклюзивної освіти	9
1.2. Зміст ключових понять дослідження: «державне регулювання», «інклюзивна освіта», «регіональний вимір»	15
1.3. Принципи і методи дослідження державного регулювання діяльності закладів інклюзивної освіти у регіональному вимірі	22
РОЗДІЛ 2 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ У РЕГІОНАЛЬНОМУ ВИМІРІ.....	28
2.1. Державна політика впровадження інклюзивної освіти в Україні.....	28
2.2. Нормативне забезпечення публічного управління інклюзивним навчанням в Україні	33
2.3. Інклюзивна освіта як сучасна інноваційна тенденція у регіональному вимірі	38
РОЗДІЛ 3 ПРАКСЕОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ У РЕГІОНАЛЬНОМУ ВИМІРІ.....	46
3.1. Аналіз стану впровадження інклюзивної освіти в Запорізькій області	46
3.2. Оцінка державного регулювання діяльності закладів інклюзивної освіти в Запорізькій області: проблеми та перешкоди	51
3.3. Пропозиції щодо державного регулювання діяльності закладів інклюзивної освіти в Запорізькій області	56
ВИСНОВКИ.....	61
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	65
ДОДАТКИ.....	73

ВСТУП

Актуальність дослідження. Освіта є невід’ємним правом людини, гарантованим їй Конституцією України. Нажаль, далеко не всі можуть скористатися цим правом у повному обсязі, оскільки існує велика кількість дітей різного віку (та й дорослих) з обмеженими можливостями, для яких отримання освіти часом супроводжується неподоланими перешкодами. В той же час Ст. 24 Конвенції ООН про права інвалідів зобов’язує держави-підписанти цього документу забезпечити інклюзивну освіту на усіх рівнях, починаючи з дошкільного віку, безпосередньо у школах і далі в середніх професійних і вищих закладах освіти. Тим самим інклюзивна освіта визнається не лише як основний і головний засіб реалізації конституційного права на освіту осіб з обмеженими можливостями, але й підкреслюється антидискримінаційний, розвиваючий, особисто-орієнтований, гуманістичний характер освіти в цілому.

Актуальність даної проблематики для України посилюється ще й тим, що наша держава останніми роками здійснює потужні кроки щодо входження у європейський та світовий освітній простір, що, безумовно, вимагає від органів публічного управління, педагогічної спільноти і широкої громадськості нового погляду на професійні задачі і способи їх вирішення у сфері впровадження інклюзивної освіти. Крім того з кожним роком (в силу різних причин) кількість дітей з особливими освітніми потребами збільшується, і щоб відповідати запитам суспільства необхідно підтримувати культуру інклюзивної освіти та розповсюджувати інклюзивну практику.

Тому, вважаємо, що обрана нами тема наразі є дуже актуальною і заслуговує на її глибоке вивчення як з теоретичного, так і з суто практичного аспектів.

Проблемна ситуація викликана тим, що й дотепер відзначається недостатня розробленість нормативно-правових і фінансових механізмів навчання дитини-інваліда в умовах загальноосвітньої школи.

Адже для таких шкіл слід розробляти особливі стандарти, оскільки діти з особливими освітніми потребами не завжди можуть засвоювати той освітній стандарт, який вимагається державою від учнів з освітньою нормою. Це пов'язано як з обов'язковою атестацією учнів 9 – 11-х класів, так і з атестацією самих шкіл. Як правило, із-за таких дітей якість знання в освітньому закладі буде значно нижче атестаційних умов. Тому керівники шкіл не лише без особливого бажання йдуть на впровадження інклюзивної освіти, але й усіяко намагаються уникнути подібного впровадження. Не врегульоване питання щодо узгодження положення про прийом дітей з обмеженими можливостями.

Отже, вирішення даної проблемної ситуації, на наш погляд, лежить у площині вироблення таких механізмів державного регулювання закладів інклюзивної освіти, які, по-перше, обов'язково будуть враховувати регіональний аспект, по-друге, необхідно розробити для таких закладів гнучкий освітній стандарт і особливе положення про атестацію дітей з особливими освітніми потребами, по-третє, необхідно вирішити кадрове питання. Адже на сьогоднішній день дуже мало педагогів, які психологічно і професійно готові реалізовувати інклюзивне навчання в умовах загальної освіти. Значить треба передбачити як і яким шляхом здійснювати перепідготовку і навчання вчителів. Враховуючи те, що на педагога, який буде працювати в класах інклюзивного навчання, покладається подвійне навантаження, яким чином буде здійснюватися оплата його праці? Як наслідок, треба продумати стимулюючий фонд оплати праці вчителів, працюючих з особливими дітьми. Все зазначене вимагає розробки державного регулювання діяльності закладів інклюзивної освіти.

Об'єктом дослідження державна політика впровадження інклюзивної освіти.

Предмет дослідження – державне регулювання діяльності закладів інклюзивної освіти у регіональному вимірі.

Мета дослідження – дослідити специфіку державного регулювання діяльності закладів інклюзивної освіти у регіональному вимірі з розробкою шляхів подальшого вдосконалення цієї діяльності.

Згідно з метою маємо такі *завдання*:

- прослідкувати генезу дослідження проблеми державного регулювання діяльності закладів інклюзивної освіти;
- проаналізувати зміст ключових понять дослідження: «державне регулювання», «інклюзивна освіта», «регіональний вимір»;
- визначити принципи і методи дослідження державного регулювання діяльності закладів інклюзивної освіти у регіональному вимірі;
- розглянути державну політику впровадження інклюзивної освіти в Україні;
- проаналізувати нормативне забезпечення публічного управління інклюзивним навчанням в Україні;
- розглянути інклюзивну освіту як сучасну інноваційну тенденцію у регіональному вимірі;
- здійснити аналіз стану впровадження інклюзивної освіти в Запорізькій області;
- проаналізувати результати оцінки державного регулювання діяльності закладів інклюзивної освіти в Запорізькій області;
- запропонувати пропозиції щодо вдосконалення державного регулювання діяльності закладів інклюзивної освіти в Запорізькій області.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що у роботі здійснено комплексний аналіз сучасного стану впровадження інклюзивної освіти в закладах освіти Запорізької області. На основі аналізу такого стану розроблені пропозиції щодо вдосконалення державного регулювання закладами інклюзивної освіти в Запорізькій області та в Україні в цілому.

Гіпотеза дослідження: проблеми і перешкоди у впровадженні інклюзивної освіти в Запорізькій області зумовлені відсутністю досконалої системи впровадження інклюзивної освіти на загальнонаціональному рівні.

Структура роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури, додатків.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ У РЕГІОНАЛЬНОМУ ВИМІРІ

1.1. Генеза дослідження державного регулювання діяльності закладів інклюзивної освіти

Останніми роками впровадження інклюзивного навчання для вітчизняної системи освіти стало реальністю, закріпленою українським законодавством. Так, у Законі України «Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу» вперше було підняте питання про інклюзивне навчання у загальноосвітніх навчальних закладах [45]. В подальшому ще декількома законодавчими актами, а саме: Наказом Міністерства освіти і науки України № 912 від 01 жовтня 2010 р. була затверджена Концепція розвитку інклюзивного навчання [50] та рішенням Колегії МОН України «Про впровадження інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах: реалії та перспективи» № 2/3-2 від 01 березня 2013 року [49] та деякими іншими документами інклюзивна освіта в Україні почала поширюватися і набирати обертів.

Звичайно, ця подія стала предметом дослідження широкого кола науковців різних галузей наук. Аналізу наукового дослідження проблеми державного регулювання діяльності закладів інклюзивної освіти ми присвячуємо даний підрозділ магістерської роботи, адже без ретельного вивчення проблеми важко знайти свій власний підхід до її усвідомлення й розуміння.

На початку варто зосередитися на аналізі закордонного наукового досвіду у цій царині. Оскільки інклюзивна освіта почала реалізовуватися ще у першій половині XIX ст., коли виникла сама ідея сумісного навчання дітей з так званою

освітньою нормою та дітей з особливими освітніми потребами, то й перші роботи почали з'являтися саме у цей період. Здебільшого ці наукові доробки здійснювалися у таких наукових напрямках як педагогіка і психологія. Питання державного регулювання інклюзивної освіти взагалі не підіймалися.

Найбільших досягнень в реалізації інклюзивної освіти досягли скандинавські країни. Наприклад, Данія була першою у світі країною, яка започаткувала прообраз закону про спеціальне навчання. Це був акт про навчання глухонімих дітей, який прийнятий ще у 1817 році. С того часу у Данії та інших скандинавських країнах відбувалася серйозна соціально-педагогічна робота щодо осмислення і засвоєння педагогами, батьками, громадськими організаціями і усім населенням можливих перспектив інклюзії. Але поки що це був рух різноманітних громадських ініціатив, не регламентованих органами влади.

Пізніше, вже у ХХ ст., досвід, накопичений у Данії та Швеції почав розповсюджуватися в інших західноєвропейських країнах, зокрема в Німеччині. Серед дослідників, які вивчали і намагалися реалізувати цей досвід у власних концепціях інклюзивного навчання слід назвати Г. Фойзера, В. Янтцена, К. Тревартена, В. Клафки та ін. Так, Г. Фойзер вважав, що «неможна відокремлювати дітей з особливими потребами в процесі навчання від нормальних дітей, скільки таке відокремлення, роз'єднання ускладнює їхній розвиток і призводить до багатьох соціальних проблем та втрати життєвих шансів» [68, с. 73].

Розробивши свою кооперативно-діяльнісну модель інклюзивної освіти, психолог і педагог Г. Фойзер, намагається розповсюджувати її у навчальних закладах середньої ланки. Але для цього йому необхідно було заручитися підтримкою державних структур. Тому наступним своїм кроком науковець вважає розробку пропозицій для державних органів управління. Ця його ідея реалізувалася в «основних принципах державної підтримки інклюзивного навчання:

– децентралізація (кожен освітній заклад приймає самостійно рішення щодо впровадження інклюзивної освіти);

- регіоналізація (врахування регіональних і територіальних аспектів розвитку закладу освіти);
- спеціальна професійна підготовка (поліпрофесійна) педагогів для одночасної роботи з різними дітьми;
- співпраця педагогічних колективів з медичними закладами та психологами для успішної реалізації інклюзивного навчання» [68, с. 74].

На початку 60-х років ХХ ст. в найбільш благополучних у соціально-політичному і соціально-економічному аспектах країнах інклюзивна освіта стає одним з реальних показників демократизації і гуманізації суспільства. В практиці розвитку національних освітніх систем країн Західної Європи та Сполучених Штатах реалізується принцип інтегрованого підходу, при якому дітям з проблемами у фізичному чи психічному розвитку надається право і можливість навчатися у масовій школі разом із звичайними дітьми. Кожна з цих країн приходила до реалізації даного принципу своїм шляхом.

Так, наприклад, у США інклюзія поступово «зростала з низу», тобто була ініційована різними соціал-демократичними рухами. І лише після 20 років впровадження шляхом спроб і помилок, феномен інклюзивної освіти був узаконений прийняттям у 1980 році Закону про реформу освіти. В даному Законі передбачалася можливість навчання дітей з обмеженими освітніми потребами у загальноосвітніх закладах. Пізніше він був названий «Законом про інтеграцію» і був спрямований проти сегрегації не лише расової, але й щодо осіб з обмеженими можливостями здоров'я чи психічного розвитку. За цим Законом такі діти мали право на навчання у «загальному потоці» (mainstreaming).

До речі, як пишуть дослідники Г. Томас, П. Вокер, Дж. Вебб в своїй монографії «Створення інклюзивної школи», що одним з факторів започаткування інклюзивної освіти була та обставина, що сестра президента Дж. Кеннеді страждала певними психічними розладами (порушення інтелекту) і він, як ніхто інший, розумівся на цій проблемі [74].

Таким чином, з середини ХХ ст. у світі починає формуватися нове розуміння актуальних проблем дітей з особливими потребами та ролі суспільства і держави у створенні умов для їх успішної інтеграції у соціум.

Відбувається становлення і розвиток інклюзії як важливої форми нових підходів до інтеграції дітей з обмеженими можливостями в систему загальної освіти, що дало можливість задовольняти освітні потреби дітей-інвалідів. До речі, світовий досвід реалізації концепції інклюзивної освіти передбачає, що не дитина повинна готуватися до включення в систему освіти, а сама система має бути готовою до сприйняття й прийняття в неї будь-якої дитини.

Ідеї інтеграції дітей з обмеженими освітніми можливостями у соціум отримали всесвітню підтримку у різних міжнародних організаціях, що сприяло розробці різноманітних законодавчих ініціатив. Так, протягом другої половини ХХ ст. була прийнята низка міжнародних документів, в яких закріплювалися ці ідеї.

Наприклад, в Декларації прав дитини (1959 р.) проголошуються такі принципи щодо дітей з обмеженими можливостями здоров'я:

- розповсюдження Декларації на усіх дітей без будь-яких виключень;
- отримання освіти на основі рівності можливостей, розвитку здібностей і вмінь [14].

Права дітей з обмеженими можливостями здоров'я також знайшли своє відображення в Декларації про права розумово відсталих осіб (1971 р.), в якій закріплюється право кожної людини з фізичними або психічними обмеженнями на освіту і соціальну підтримку [13]. У 1982 році у Всесвітній Програмі дій щодо інвалідів відмічалось, що створення рівних можливостей означає процес, який передбачає загальний доступ до отримання освіти [10]. У Конвенції про права дитини (1989 р.) було закріплене право усіх дітей на освіту без будь-яких обмежень і дискримінації [29].

Нарешті у Всесвітній Декларації про освіту всіх (1990 р.) підкреслювалося, що необхідно вжити заходів щодо забезпечення доступу до освіти для усіх категорій інвалідів як їх невід'ємного і природного права [9]. Особливо підкреслювалася думка про те, що перспективним шляхом для задоволення освітніх потреб дітей з обмеженими можливостями може стати реструктуризація шкіл у відповідності до потреб усіх учнів. Також увага

зосереджувалася на тому, що інклюзія – це така реформа освітньої системи, головною метою якої є утвердження і забезпечення права кожного на освіту.

Наприкінці ХХ ст. педагогічне й наукове співтовариство України (як і усього пострадянського простору) об'єдналося у спільному пошуку нової парадигми розвитку педагогічної науки і практики та національної освіти на засадах гуманістичних і світових культурних пріоритетів. Першопрохідцями в цій сфері стали філософи й педагоги-новатори Ш. Амонашвілі, І. Іванов, В. Бондар, Є. Ільїн, В. Караковський, В. Шаталов, С. Хамініч та інші, які розробляли нові форми й методи навчання й виховання у руслі реалізації гуманістичних ідей.

Стосовно державного регулювання закладами інклюзивної освіти А. Колупаєва зазначає, що «...політика сучасної України щодо дітей з порушеннями психофізичного розвитку як міноритарної групи, що потребує реабілітації та інтеграції, характеризується максимальним залученням держави до системного вирішення проблем, однак механізми реалізації цього процесу нині тільки відпрацьовуються» [28].

В свою чергу Н. Теплова визначає основні принципи формування державної політики щодо впровадження інклюзивної освіти, а також визначає «декілька етапів упровадження інклюзивної освіти в загальну середню освіту, а саме: здійснення соціально-психологічного та статистичного аналізу, вдосконалення нормативно-правової бази функціонування національної системи освіти, створення національної системи оцінювання якості освіти, яка б враховувала особливості фізичних можливостей та інші» [65]. З чого виходить, що механізм державного управління закладами інклюзивної освіти в Україні потребує доопрацювання. Для цього необхідно дослідити сучасний стан державного регулювання закладами інклюзивної освіти, визначити його переваги та недоліки, та ґрунтуючись на такому аналізі запропонувати шляхи оптимізації.

Аналіз досліджень зарубіжних та вітчизняних наукових робіт дає змогу виділити основні ідеї концепції інклюзивного навчання:

- визнання рівноцінності всіх учнів і педагогічних працівників для суспільства;
- підвищення ступеня участі учнів у навчальному процесі й позашкільних заходах та одночасне зниження рівня ізолюваності частини учнів;
- зміни в політиці навчального закладу, практиці та шкільній культурі з метою приведення їх у відповідність з різноманітними потребами учнів, які навчаються в даному навчальному закладі;
- подолання бар'єрів на шляху отримання якісної освіти та соціалізації всіх учнів, а не тільки учнів з інвалідністю та учнів з особливими освітніми потребами;
- аналіз і вивчення спроб подолання бар'єрів для отримання знань в загальноосвітніх навчальних закладах для окремих категорій учнів;
- проведення реформ і змін, спрямованих на покращення становища, соціальної захищеності всіх учнів;
- переконання, що відмінності між учнями – це ресурс, що сприяє педагогічному процесу, а не перешкоди, які необхідно долати;
- визнання прав дітей на отримання освіти в загальноосвітніх навчальних закладах, що розташовані за місцем проживання;
- покращення ситуації у школах у цілому як для учнів, так і для педагогів;
- визнання ролі шкіл не тільки в підвищенні академічних показників учнів, а й у розвитку місцевих громад;
- розвиток партнерських відносин між школами і місцевими громадами;
- визнання того, що інклюзія в освіті – це один з аспектів інклюзії в суспільстві [21, с. 23–24].

Таким чином, у вітчизняній літературі накопичилася велика кількість публікацій з проблеми соціальної освітньої інклюзії, що свідчить про високий інтерес вчених і практиків до даної інновації. Однак доводиться констатувати, що стан дослідження цієї області залишається явно недостатнім, цілісної

концепції побудови інклюзивного освітнього простору, що забезпечує реальний доступ осіб з обмеженими можливостями здоров'я до освітніх ресурсів суспільства, їх повноцінну соціокультурну інтеграцію з урахуванням особливих потреб і можливостей, у вітчизняній науці не розроблено. Саме ця наукова проблема і визначає подальший хід нашого дослідження.

1.2. Зміст ключових понять дослідження: «державне регулювання», «інклюзивна освіта», «регіональний вимір»

Перш ніж перейти до розгляду теми диплому, необхідно ознайомитись з головними поняттями дослідження та різноманітними трактуваннями цих понять. Основним поняттям нашого дослідження є «інклюзивна освіта», тож перейдемо до розгляду сутності цього поняття.

Термін «інклюзія» (англ. – inclusion) в науковий обіг введено в 1973 р. американським дослідником Маделейном Уіллом [64, с. 14]. Термін запозичений з англійської мови, але не має точного перекладу – «однокореневі англійські слова перекладаються як include – включати, залучати; including – включаючи; inclusive – включно, містить» [20]. Тобто в широкому значенні під інклюзією доречно розуміти процес включення людини в суспільство.

Так, в словнику поняття інклюзії означає «процес активного включення в суспільні стосунки всіх громадян, незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних, культурних, мовних, національних та інших особливостей» [16]. Таке визначення поняття інклюзії не дає чіткого розуміння відмінностей його від поняття інтеграції.

Т. Каткова зазначає, що «поняття «інклюзивний» відображає нові погляди не лише на освіту, але й на місце людини в суспільстві, поступово замінюючи «інтеграцію», оскільки механічне поєднання (інтеграція) в одному місці молоді з особливими потребами та з нормальним розвитком не означає повноцінної участі перших у житті колективу» [25]. Таким чином, в контексті нашого дослідження, під інклюзією доречно розуміти процес включення людини в

освітній процес. Для уточнення змісту поняття інклюзія, необхідно важливо розуміти відмінності між поняттями «виключення», «сегрегація», «інтеграція».

«Виключення» має місце, коли учнів у будь-який спосіб, прямо чи опосередковано, позбавляють доступу до освіти або відмовляють у такому доступі.

«Сегрегація» – це ситуація, у якій діти з особливими освітніми потребами (ООП) отримують освіту у відокремлених закладах (установах), пристосованих до різних або до певного виду порушень розвитку дітей, в ізоляції від інших дітей.

«Інтеграція» – це процес влаштування дітей з ООП в існуючі загальноосвітні навчальні заклади з розумінням того, що діти з ООП зможуть пристосуватися до стандартизованих вимог таких закладів [39, с. 11]. Таким чином, відмінність інклюзії від інтеграції полягає в тому, що інклюзія передбачає не лише включення людини в існуючу систему освіти, вона охоплює модифікацію змісту, методів викладання, підходів, структур та стратегій освіти.

Саме з концепції інтеграції виникла концепція інклюзивної освіти. Саме визначення відмінностей між цими концепціями дає змогу виділити важливі особливості інклюзивної освіти. Інтеграція людей з особливими освітніми потребами відбувається у вигляді перенесення елементів спеціальної освіти в загальну систему освіти, що значно зменшує кількість людей, яких можна інтегрувати в цю систему.

«Основним обмеженням інтеграції стало те, що за таких умов не відбуваються зміни в організації освітнього процесу, тобто у програмах, методиках і стратегіях навчання. Відсутність таких організаційних змін під час інтеграції стала основним бар'єром для реалізації політики і впровадження практик включення дітей з ООП у загальноосвітнє середовище. В свою чергу, інклюзивна освіта передбачає, що бар'єри і труднощі у навчанні, з якими стикаються учні з ООП у школах, відбуваються через існуючу практику освітнього процесу, а також через негнучкі методи навчання. За умов інклюзивної освіти необхідно не адаптувати учнів до існуючих вимог школи, а

реформувати заклади освіти, шукати інші педагогічні підходи до навчання таким чином, щоб враховувати ООП учнів» [44, с. 11].

Отже, «інклюзивна освіта – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти шляхом організації навчання дітей у закладах освіти на основі застосування особистісно-орієнтованих методів навчання з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей у навчально-пізнавальній діяльності» [50]. Таким чином, інклюзивна освіта є альтернативою спеціальній освіті, яка передбачає індивідуальне, окреме навчання людей з особливими освітніми потребами.

Основними функціями інклюзивної освіти в сучасному українському суспільстві є правова (забезпечення права на освіту, попередження і боротьба з виключенням в освіті та ін.), соціалізації (засвоєння широкого кола цінностей, соціальних ролей і очікувань, формування особистості, включення людей з ООП в суспільство), виховна (формування позитивного і толерантного ставлення суспільства до осіб з ООП як до рівних), освітня (засвоєння системи знань, умінь та навичок, розвиток потенціалу) та економічна (підготовка осіб з ООП до трудової діяльності, зменшення кількості осіб, які знаходяться на соціальному забезпеченні держави).

Британські дослідники Т. Бут та М. Ейнскоу розуміють під інклюзивною освітою «стратегію, яку розробляють і реалізують учасники освітнього процесу (діти, батьки, адміністрація та працівники школи) і яка дає змогу подолати бар'єри на шляху здобуття освіти будь-якою дитиною» [73]. Дослідники розробили так званий «індекс інклюзії», який ґрунтується на трьох складових – інклюзивній культурі, інклюзивній політиці та інклюзивній практиці [22].

Інклюзивна культура передбачає формування ціннісної системи, яка забезпечить в закладі освіти атмосферу безпеки, прийняття та доброзичливості, що сприятиме стимулюванню учнів до співпраці і взаємодопомоги.

В свою чергу інклюзивна політика розроблюється за допомогою побудови структури цілей і принципів керування освітнім процесом. Стратегія

роботи закладу освіти спрямована на охоплення усіх дітей певної місцевості та мінімізацію чинників, що призводять до їх виключення.

Інклюзивна практика окреслює шляхи того, чому і як навчають і навчаються на основі інклюзивних цінностей та політики, а також як інклюзивні цінності впливають на структурування і зміст освітнього процесу. Освітній процес будується таким чином, що в навчанні від початку враховуються ООП. Передбачається, що діти, допомагаючи одне одному, самі стають ресурсом для навчання. Дорослі співпрацюють між собою і всі разом несуть спільну відповідальність за навчання дітей.

Розглянувши сутність поняття «інклюзивна освіта» та пов'язаних з ним інших термінів, перейдемо до уточнення сутності поняття «державне регулювання».

На думку З. Гладун «розрізняють державне управління та державне регулювання, як два окремих види діяльності влади» [12].

О. Краснова аналізуючи відмінності між цими поняттями, визначає, що «державне управління передбачає прямий вплив на об'єкти управління з використанням адміністративних та владних повноважень, з обов'язковими для виконання вказівками. Державне регулювання ж визначає лише певні обмеження діяльності об'єктів, в яких вони функціонують та спрямоване не тільки на об'єкт управління, а й на його середовище» [32, с. 59]. З цього виходить, що державне регулювання, на відміну від державного управління, орієнтовано не тільки на об'єкт, а більше навіть на умови та середовище діяльності об'єкта.

В енциклопедії державного управління «термін державне регулювання трактується як ефективний набір інструментів, які допомагають державі за допомогою законів та розпоряджень ставити вимоги до господарюючих суб'єктів та домогосподарств, тобто це заходи державних підрозділів, спрямованих на контроль за діяльністю цих суб'єктів [19, с. 153]. Отже, державне регулювання здійснюється за допомогою

Юридична енциклопедія визначає державне регулювання «як здійснення державою комплексних заходів (організаційних, правових, економічних тощо)

у сфері соціальних, економічних, політичних, духовних та інших суспільних процесів з метою їх упорядкування, встановлення загальних правил і норм суспільної поведінки, а також запобігання негативним явищам у суспільстві» [38, с. 118].

В науковій літературі існує декілька визначень державного регулювання. Так, В. Базилевич визначає державне регулювання як «створення умов для використання системи стимулів з метою прискорення, посилення, поліпшення розвитку держави» [5, с. 37]. З такої точки зору державне регулювання розуміється як створення певних умов.

Державне регулювання як сукупність інструментів, заходів державного впливу розглядає С. Афонцев. На його думку, під державним регулюванням доцільно розуміти «сукупність заходів державного впливу на об'єкти і процеси з метою певного спрямування діяльності на узгодження їхніх інтересів і дій для реалізації суспільних цілей» [1].

В свою чергу, М. Латинін зазначає, що «державне регулювання полягає у встановленні державою загальних правил поведінки (діяльності) учасників суспільних відносин і їх коригуванні залежно від умов, які змінюються» [35]. Таким чином, автор визначає державне регулювання як створення певних правил.

Аналіз існуючих визначень поняття «державне регулювання» свідчить про те, що в науковій літературі не існує єдиного комплексного визначення цього поняття. Зміст поняття «державне регулювання» змінюється в залежності від сфери, де воно відбувається. Тому, ґрунтуючись на аналізі існуючих визначень державного регулювання та враховуючи зміст і специфіку інклюзивної освіти, пропонуємо під державним регулюванням інклюзивною освітою розуміти сукупність заходів державного впливу на заклади інклюзивної освіти з метою забезпечення їх ефективної діяльності в навчанні та соціалізації дітей з особливими потребами.

Ще одним важливим визначенням нашого дослідження є поняття «регіональний вимір». Поняття «регіон» в перекладі з латинської означає область, край, район. В сучасній науковій літературі є багато визначень поняття

«регіон». Найчастіше регіон вживається в таких значеннях: регіон як частина території певної країни, регіон як сукупність декількох країн.

Якщо розглянути нормативно-правові акти, то у Законі України «Про стимулювання розвитку регіонів» поняття «регіон» вживається в наступному значенні «територія Автономної Республіки Крим, області, міст Києва та Севастополя» [58]. У розпорядженні Президента України «Про комісію з розробки Концепції державної регіональної політики України» також є варіант визначення поняття «регіон» як частина території країни, яка характеризується комплексом властивих їй природно-географічних, економічних та інших ознак» [54]. З такої точки зору, регіон може збігатися з кордоном адміністративно-територіальної одиниці або об'єднувати території кількох таких одиниць

Розуміння регіону як сукупності декількох країн, представлено в роботах В. Керецмана, який визначає його «як певну територію в межах однієї чи декількох держав, яка є однорідною за певними критеріями (економічними, демографічними, екологічними, етнічними, соціальними, культурними) і за цими критеріями відрізняється від інших територій» [26]. Таке визначення представляє регіон в більш широкому значенні, тобто не як частину території країни, а як територію в межах декількох країн.

Європейський парламент пропонує наступне визначення: «регіон — це територіальна цілісність, яка розглядається з географічної точки зору, або чітко окреслена територіальна організація, де населення має специфічну ідентичність, яка направлена на стимулювання та розвиток культурної, економічної та соціальної сфери» [67, с. 203]. Основний акцент в цьому визначенні зроблений на специфічній ідентичності населення території, яка визначена як регіон.

У словнику з регіональної політики наведено наступне тлумачення: «регіон» це – територія, яка відрізняється від інших територій за рядом ознак і характеризується певною цілісністю та взаємопов'язаністю її складових елементів. Регіони виділяються з території відповідно до певних цілей і завдань, найголовнішою з яких є управління розвитком регіону. Регіони можуть

бути будь-якого розміру – від міста (або району у великому місті) до величезних регіонів всередині континенту» [62].

Отже основними складовими регіону є:

1. «Фізико-географічна структура регіону – існує географічна єдність регіону: будь-який центр, навколо нього каркас.
2. Економічна – у регіональній економіці регіон розглядається як просторово обмежена частина єдиного народногосподарського комплексу, тобто як структурний елемент господарського комплексу країни. Основними ланками економічного районування визначаються значні економічні райони – макрорегіони.
3. Політико-адміністративний поділ території. Оскільки владно-силовими відносинами просякнуті всі господарські відносини, політико-адміністративна структура регіону збігається із його економічною структурою. Саме рівні адміністративного поділу забезпечують регіону необхідні умови соціально-економічного функціонування.
4. Етнічна.
5. Соціокультурна.
6. Інституційно-правова» [18, с. 56].

На основі аналізу різноманітних визначень поняття «регіон» З. Герасимів визначає такі його характеристики: «територіальна приуроченість, тобто регіон повинен окреслюватись певною визначеною територією; взаємозв'язок виробництв і галузей, що проявляється в комплексності розвитку регіону та забезпечує його функціонування як системи; можливість відтворення потенціалу (природного, виробничого, демографічного, науково-технічного); своєрідність господарського комплексу, який вирізняє даний район з-поміж інших; певна спеціалізація, що визначає місце регіону в територіальному поділі праці; динамічність, яка проявляється у певних змінах, розвитку регіону; наявність зовнішніх зв'язків» [11, с. 26].

В нашому дослідженні під регіоном, ми будемо розуміти частину території, яка є адміністративно-територіальною одиницею країни та

характеризується певною цілісністю та взаємопов'язаністю її складових елементів.

Таким чином, регіональний вимір нашого дослідження – це оцінка дієвості заходів державного впливу на заклади інклюзивної освіти з метою забезпечення їх ефективної діяльності в навчанні та соціалізації дітей з особливими потребами на певній частині території, яка характеризується цілісністю та взаємопов'язаністю її складових елементів.

1.3. Принципи і методи дослідження державного регулювання діяльності закладів інклюзивної освіти у регіональному вимірі

Послідовність викладення дослідження державного регулювання діяльності закладів інклюзивної освіти у регіональному вимірі ґрунтується на методологічній основі, яку складає комплекс методів та принципів, які ми розглянемо в цьому підрозділі.

Один з основних принципів на якому ґрунтується будь-яке дослідження є принцип об'єктивності. Принцип об'єктивності – «це основна методологічна засада, базовий принцип, що передбачає розгляд феномена вільного часу таким, яким він є сам собою, незалежно від умов пізнання і засобів, що використовуються в пізнавальному процесі» [4, с. 388]. Досліджуючи державне регулювання діяльності закладів інклюзивної освіти, ми використовували принцип об'єктивності аналізуючи стан державного регулювання інклюзивною освітою в Україні, адже з цього питання є багато думок та посилань на певні наукові дані, які найчастіше є неперевіреними та недостовірними.

Принцип об'єктивності доповнюється іншими принципами, насамперед, принципом системності. Взагалі принцип системності «спрямовує мислення на перехід від явищ до їх сутності, до пізнання цілісності системи, а також необхідних зв'язків розглянутого предмета з оточуючими його предметами, процесами. Принцип системності конкретизує принцип об'єктивності, але разом з тим спрямовує увагу на аналіз, невідривний від синтезу. Він вимагає від суб'єкта ставити у центр пізнання уявлення про цілісність, яке покликане

керувати пізнанням від початку і до кінця дослідження, як би воно не розпадалося на окремі, можливо, на перший погляд і не пов'язані один з одним, цикли або моменти; на всьому шляху пізнання уявлення про цілісність буде змінюватися, збагачуватися, але воно завжди повинне бути системним, цілісним уявленням про об'єкт» [4, с. 389]. Отже, за допомогою принципу системності ми розглядаємо інклюзивну освіту, як складну, цілісну систему, яка потребує також системного державного регулювання.

Таким чином, принцип об'єктивності з його вимогами активності і конкретності веде через причини системності до розгляду самої історії об'єкта. У цьому плані принцип історизму розширює та поглиблює уявлення про пізнання даного предмета.

Принцип історизму «є світоглядним в тому сенсі, що має теоретичне підґрунтя; їм служить теорія розвитку. Історизм базується на уявленнях про сутність розвитку, про прогрес, синтезуванні, взаємозалежність якості і кількості, причинності тощо» [4, с 392]. Дослідження державного регулювання закладів інклюзивної освіти ґрунтується на принципі історизму. Тобто інклюзивна освіта розглядається в єдності історичного розвитку, у змінах та у визначення певних закономірностей. За допомогою принципу історизму, ми бачимо динаміку розвитку інклюзивної освіти, можемо виділити певні пробіли в її дослідженні.

На думку Д. Чернілевського «сучасна наука керується трьома основними принципами пізнання: принципом детермінізму, принципом відповідності і принципом субсидіарності» [70].

Принцип детермінізму, будучи загальнонауковим, «організовує побудову знання в конкретних науках. Детермінізм виступає, перш за все, у формі причинності як сукупності обставин, які передують у часі якій-небудь даній події і викликають її. Тобто, має місце зв'язок явищ і процесів, коли одне явище, процес (причина) за певних умов породжує, виробляє інше явище, процес (наслідок). Сучасне розуміння принципу детермінізму передбачає наявність різноманітних об'єктивно існуючих форм взаємозв'язку явищ, багато з яких виражаються у вигляді співвідношень, що не мають безпосередньо

причинного характеру, тобто прямо не містять моменту породження одного іншим. Сюди входять просторові і тимчасові кореляції, функціональні залежності і т.д» [7, с. 37]. Принцип детермінізму застосовувався нами при дослідженні передумов виникнення інклюзивної освіти, адже люди з особливими освітніми потребами існували давно, проте впровадження інклюзивної освіти як в світі так і в Україні почалося нещодавно. Окрім цього, виникнення інклюзивної освіти спричинила зміну в існуючій системі освіти та викликала необхідність у специфічному державному регулюванні системи освіти вцілому, що теж розглядається за допомогою принципу детермінізму.

Принцип відповідності означає наступність наукових теорій. «Нові теоретичні знання бувають корисні для розвитку науки, але якщо вони не будуть співвідноситися з колишніми, то наука перестане бути цілісною» [7, с. 37]. Цей принцип ми використовували під час визначення основних чинників оптимізації державного регулювання закладів інклюзивної освіти, коли, ґрунтуючись на існуючих теоріях впровадження інклюзивної освіти, пропонували шляхи удосконалення інклюзивної освіти в Запорізькій області.

Сутність принципу додатковості полягає в наступному: «відтворення цілісності явища вимагає застосування в пізнанні взаємовиключних «додаткових» класів понять. За допомогою додатковості встановлюється еквівалентність між класами понять, комплексно описують суперечливі ситуації в різних сферах пізнання (загальне розуміння принципу додатковості)» [7, с. 37]. Принцип додатковості ми використовували під час уточнення основних понять дослідження державного регулювання закладів інклюзивної освіти, розглядаючи сутність додаткових понять які пов'язані з цією темою.

Методологічну основу дослідження державного регулювання закладів інклюзивної освіти складають такі методи, як аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, системний та синергетичний. Розглянемо їх використання в нашому дослідженні детальніше.

Взагалі, під методом розуміється спосіб досягнення поставленої мети, який поєднує суб'єктивні та об'єктивні аспекти пізнання. «Метод є об'єктивним, оскільки дозволяє відображати дійсність та її взаємозв'язки.

Отже, метод є програмою побудови і практичного застосування теорії. Одночасно з цим метод суб'єктивний, оскільки є знаряддям думки дослідника та включає в себе його суб'єктивні особливості» [40].

Так, метод аналізу, як метод наукового пізнання, що є уявним розчленовуванням досліджуваного об'єкту на складові елементи з метою вивчення його структури, окремих ознак, властивостей, внутрішніх зв'язків, стосунків, дозволяє розглядати становлення державного регулювання закладами інклюзивної освіти, як процес, який складається з декількох етапів.

Метод синтезу, як метод наукового пізнання, що «є уявним з'єднанням складових сторін, елементів, властивостей, зв'язків досліджуваного об'єкту, розчленованих в результаті аналізу, і вивчення цього об'єкту як одного цілого, за допомогою відповідної комп'ютерної моделі» [6, с. 96]. На відміну від методу аналізу, цей метод дозволяє розглядати не окремі етапи становлення інклюзивної освіти, а саме їх взаємозалежність і взаємовплив на загальну систему освіти та її державне регулювання.

«Порівняння – це виявлення відмінностей між об'єктами матеріального світу або знаходження в них спільного за допомогою органів чуття чи спеціальних пристроїв» [41]. Метод порівняння в дослідженні державного регулювання закладами інклюзивної освіти ми використовували, коли виявляли спільне та відмінне між спеціальною освітою, яка передбачає окреме навчання дітей з особливими освітніми потребами та інклюзивною освітою.

«Узагальнення – визначення загального поняття, в якому відображається головне або основне, що характеризує об'єкти певного класу. Це засіб для утворення нових наукових понять, формулювання законів і теорій» [7, с. 39]. Цей метод ми використовували при уточненні змісту основних понять дослідження, наприклад аналіз різноманітних визначень поняття «регіон» та «вимір» дозволив нам вивести узагальнене поняття «регіональний вимір».

«Системний метод – вивчення об'єкта дослідження як сукупності елементів, що утворюють систему. У наукових дослідженнях він передбачає оцінку поведінки об'єкта як системи з усіма факторами, які впливають на його функціонування» [60, с. 33]. Системний підхід ми використовували в

дослідженні інклюзивної освіти як складної, цілісної системи. Цей підхід активно розробляли і застосовували Л. фон Берталанфі [72], Р. Акофф [3], В. Садовський [61], Дж. Клір [27], А. Уйюмов [66], Ю. Плотинський [42] та інші.

Синергетичний підхід визначає зміст та напрям державного регулювання закладів інклюзивної освіти в умовах нелінійності, невизначеності, нерівноважності, багатофакторності соціального розвитку. Основоположником теорії синергетики Г. Хакен [69], також цей підхід отримав свій розвиток в роботах І. Пригожина, В. Стьопіна та інших.

Таким чином, дослідження державного регулювання діяльності закладів інклюзивної освіти ґрунтуються на комплексі принципів та методів. Серед яких принцип об'єктивності, принцип системності, принцип історизму, принцип детермінізму, принцип відповідності, принцип субсидіарності та методи аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, системний та синергетичний.

Отже, проаналізувавши генезу дослідження державного регулювання впровадження інклюзивної освіти, ми встановили, що наукове дослідження проблеми державного регулювання діяльності закладів інклюзивної освіти значного розвитку отримало в скандинавських країнах. Українське наукове співтовариство лише наприкінці ХХ ст. об'єдналося у спільному пошуку нової парадигми розвитку педагогічної науки і практики та національної освіти на засадах гуманістичних і світових культурних пріоритетів.

Подальше наукове дослідження потребувало уточнення основних понять, що дозволило визначити, що регіональний вимір нашого дослідження – це оцінка дієвості заходів державного впливу на заклади інклюзивної освіти з метою забезпечення їх ефективної діяльності в навчанні та соціалізації дітей з особливими потребами на певній частині території, яка характеризується цілісністю та взаємопов'язаністю її складових елементів.

Як і будь-яке дослідження, дослідження державного регулювання діяльності закладів інклюзивної освіти ґрунтуються на комплексі принципів та методів. Серед яких принцип об'єктивності, принцип системності, принцип історизму, принцип детермінізму, принцип відповідності, принцип

субсидіарності та методи аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, системний та синергетичний.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ У РЕГІОНАЛЬНОМУ ВИМІРІ

2.1. Державна політика впровадження інклюзивної освіти в Україні

Інклюзивна освіта – це не просто прихід дитини з особливими освітніми потребами до звичайної школи. Інклюзія передбачає перш за все створення в освітньому просторі особливого підходу до навчання такої дитини. Цей підхід передбачає такі додаткові елементи навчального процесу як індивідуальний план розвитку такої дитини, спеціально облаштоване місце і належні умови для неї. Поширення в Україні процесу інклюзивної освіти є не лише відображенням часу, але й представляє собою ще один крок держави до забезпечення повної реалізації прав дітей з особливими потребами на якісну освіту.

Впровадження інклюзивної освіти в Україні розпочалося нещодавно, так «у перші роки після Великої Вітчизняної війни, коли чисельність населення в Україні різко знизилася, а частка інвалідів була досить високою, їх сприймали як повноцінних членів суспільства, діти-інваліди мали змогу навчатися разом із здоровими дітьми. Водночас особливих інструментів державного впливу на створення умов для здобуття освіти саме осіб з обмеженими фізичними можливостями в досліджуваному періоді не застосовувалося» [71]. Тобто, в цей час окреме навчання не застосовувалось і питання включення в суспільство дітей з особливими освітніми проблемами не ставилось взагалі.

Проте, «подальша державна політика стосовно навчання дітей-інвалідів окремо від здорових, створення будинків-інтернатів, ізольованих від суспільства, спеціалізованих виробництв для організації праці інвалідів сформували в середині 60-х років ставлення до інвалідів як до вигнанців. Не маючи змоги брати участі в суспільному виробництві, утримувати себе і свою сім'ю, здобути достатній рівень освіти, соціальний прошарок громадян,

«засуджених» до інвалідності, став тягарем для суспільства, а самі інваліди опинилися в складних медичних, соціальних та економічних умовах [71]. Така державна політика спричинила виникнення в суспільстві проблем з соціалізацією осіб з особливими освітніми потребами, ставлення населення до таких осіб з жалістю чи навіть презирством.

Спеціальна освіта в таких умовах, спричинила те, що діти з особливими освітніми проблемами, які були ізольовані в спеціальні навчальні заклади, мали проблеми з соціалізацією, вони невпевнені в собі, несамостійні, в них відсутні соціальні компетенції, що в свою чергу, викликає труднощі в отриманні вищої освіти та в працевлаштуванні.

Нині в Україні відбувається зміщення акцентів державної політики стосовно осіб з особливими потребами у бік формування суспільної свідомості щодо сприйняття їх як рівних членів суспільства та необхідності створення для цих громадян умов для повноцінного життя, в тому числі здобуття освіти.

Перевагами впровадження інклюзивної освіти є те, що вона передбачає існування осіб з особливими потребами з раннього дитинства в соціумі. Це дозволяє їм налагодити дружні відносини з ровесниками, активно приймати участь в громадському житті.

З іншої сторони, соціум вчиться адекватно відноситись до людей з обмеженими можливостями, природно сприймати і толерантно ставитися до людських відмінностей, налагоджувати й підтримувати дружні стосунки з людьми, які відрізняються від них.

Державна політика впровадження інклюзивної освіти в Україні починається з 2011 року. Саме в 2001–2007 рр. Міністерством освіти і науки України почалося експериментальне впровадження проекту «Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах». Впровадженням цього проекту було поставлене питання стосовно того, як інтегрувати дітей з особливими потребами до загального освітнього процесу.

В подальшому експеримент продовжився започаткуванням українсько-канадського проекту «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні» (2008-2012 рр.). Цей проект «ставить собі за мету змінити ставлення уряду, закладів освіти та неурядових організацій до людей з особливими освітніми потребами, шляхом представлення різних основоположних компонентів системи інклюзивної освіти, а саме: формування політики у сфері освіти та соціальних послуг, яка спрямовуватиметься на розбудову інклюзивної моделі освіти в Україні. Проект розвиватиме потенціал громадських організацій з метою розбудови спроможностей щодо реалізації змін, участі у процесах формування політики, представленні та захисті інтересів дітей з обмеженими можливостями та їхніх сімей, та формуванні стабільної життєздатності цих організацій» [24].

Таким чином, проект «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні» спрямований на зміцнення спроможності пілотних закладів освіти та громадських організацій у розвитку інклюзивної освіти. Для реалізації цієї мети необхідно розробити законодавчу базу та механізми впровадження моделі інклюзивної освіти для підтримки дітей з особливими освітніми потребами у закладах освіти та громаді; забезпечити постійну підготовку педагогів до роботи в умовах інклюзивного класу/групи; формувати позитивне ставлення до людей з обмеженими можливостями в суспільстві.

Також для підтримки інклюзивної освіти в Україні була створена «Мережа на підтримку інклюзії. Школа – для всіх». Ця мережа об'єднала громадські організації, батьківські групи, навчальні заклади та інші інституції, що зацікавлені в просуванні інклюзивної політики та інклюзивного навчання в Україні на всіх рівнях суспільства.

Мережа керується принципами, які були затвердженими проектом «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні»:

1. Інклюзивна освіта для всіх учнів, уключаючи учнів з особливими потребами інвалідністю.
2. Розуміння інвалідності в рамках соціальної та правозахисної моделей.

3. Надання права батькам обирати навчальний заклад для своїх дітей і виховувати дітей у громаді.
4. Підхід, зосереджений, у першу чергу, на потребах сім'ї.
5. Розвиток спроможності всіх учасників (на рівні організацій і осіб).
6. Прозорий та інклюзивний процес.
7. Рівноправне партнерство [24].

Слід зауважити, що «важливим здобутком став «Індекс інклюзії» – добірка практичних матеріалів на допомогу в плануванні дій зі створення та розвитку в навчальних закладах інклюзивного навчального середовища для всіх учасників навчального процесу. Сьогодні «Індекс інклюзії» перекладений на 32 мови та використовується в багатьох країнах світу» [23].

Україна приєдналась у 2010 році до Конвенції про права інвалідів, прийнятої ООН в 2006 році, в якій «проголошено обов'язок держав-учасниць Конвенції забезпечувати інклюзивну освіту на всіх рівнях і навчання протягом усього життя» [15]. Конвенцію ратифікували 79 держав, вона стала першою міжнародною угодою, що зобов'язує захищати права інвалідів.

«Українські педагоги та міжнародні експерти зазначають, що в питанні розвитку інклюзивного навчання Україна зробила потужний крок уперед. Але попри численні зміни у законодавчих і нормативно-правових актах ступінь реальної поширеності інклюзивної освіти в Україні ще доволі низька. У 2015/2016 навчальному році в інклюзивних класах навчалися лише 2720 дітей з особливими освітніми потребами – а це лише 5,8% від загальної кількості. Більшість таких дітей (32,6 тисяч осіб) поки продовжують навчатися у спеціальних школах-інтернатах» [23].

На онові аналізу світових моделей інклюзивної освіти Міністерство освіти і науки України почало впроваджувати загальнонаціональний проект «Інклюзивна освіта – рівень свідомості нації», який стартував в 2016 році у Запорізькій області, а зараз впроваджується вже в усій Україні.

В 2017 році були створені інклюзивно-ресурсні центри з метою реалізації права дітей з особливими освітніми потребами віком від 2 до 18 років на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти, в тому числі, у закладах

професійної (професійно-технічної) освіти та інших навчальних закладах, які забезпечують здобуття загальної середньої освіти, шляхом проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини, надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткові послуги та забезпечення їх системного кваліфікованого супроводу.

В своїй діяльності центри керуються Положенням про інклюзивно-ресурсний центр, яке затверджено Постановою КМУ № 545 від 12.07.2017 р. Згідно цього положення основними завданнями інклюзивно-ресурсного центру є [43]:

- проведення комплексної оцінки з метою визначення особливих освітніх потреб дитини;
- розробка рекомендацій щодо освітньої програми дитини;
- психолого-педагогічний супровід;
- надання консультацій батькам;
- науково-методичне консультування педагогічних працівників, які працюють в закладах з інклюзивною освітою;
- ведення реєстру дітей які перебувають на обліку в інклюзивно-ресурсному центрі;
- організація інформаційно-просвітницької діяльності та моніторинг динаміки розвитку дітей з особливими освітніми потребами шляхом взаємодії з їх батьками (законними представниками) та закладами освіти, в яких вони навчаються.

На думку М. Ажажі, завдання державної політики щодо інклюзивної освіти можна окреслити таким чином: «забезпечення права людей з інвалідністю на рівний доступ до якісної вищої освіти, незалежно від стану здоров'я та місця їхнього проживання; розширення доступності вищої освіти; формування інформаційно, архітектурно й соціально доступного інклюзивного освітнього середовища для студентів з інвалідністю, підвищення їхньої мобільності; вдосконалення та оптимізація освітнього процесу через упровадження сучасних наукових досягнень та новітніх педагогічних технологій; створення комплексної системи супроводу навчання; забезпечення

матеріально-технічної бази, адаптованої до потреб студентів; допомога випускникам з інвалідністю у працевлаштуванні через державну службу зайнятості; забезпечення гармонійного розвитку студентів з особливими освітніми потребами та їхньої участі в суспільному житті» [2].

Таким чином, державна політика впровадження інклюзивної освіти в Україні складається з декількох етапів. Якщо в перші роки після Великої Вітчизняної війни не було взагалі ніякої потреби у впровадженні інклюзії в освіту, так як всі навчалися разом, то політика держави в 60-х роках спричинила виникнення окремого навчання здорових дітей та дітей з особливими освітніми потребами. Саме державна політика впровадження інклюзивної освіти в Україні починається з 2011 року. Саме в 2001–2007 рр. Міністерством освіти і науки України почалося експериментальне впровадження проекту «Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах», що отримало подальший розвиток ще в багатьох проектах спрямованих на запровадження інклюзивного навчання в усіх регіонах України.

2.2. Нормативне забезпечення публічного управління інклюзивним навчанням в Україні

Відповідно до Конституції України та законодавства у галузі освіти, реабілітації, соціального захисту держава має забезпечити доступність до якісної освіти відповідного рівня дітям з особливими освітніми потребами з урахуванням здібностей, можливостей, бажань та інтересів кожної дитини. Зокрема, ст. 21 Конституції зазначає, що «усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах», а ст. 53 наголошує, що «держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти у державних і комунальних закладах освіти; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої та післядипломної освіти, різних форм навчання» [39, с. 23].

У грудні 2009 року Україна ратифікувала основний міжнародний документ у сфері забезпечення прав дітей згідно зі світовими стандартами освіти, соціального захисту та охорони здоров'я – Конвенцію ООН про права осіб з інвалідністю. Передусім йдеться про статтю 24 цієї Конвенції, в якій визначено обов'язок держави щодо реалізації інклюзивної моделі освіти, тобто створення такого предметно-просторового середовища, яке б дало змогу всім дітям бути однаково рівними учасниками навчального процесу в єдиному освітньому просторі відповідно до їхніх особливостей, потреб та можливостей [30]. Саме з ратифікацією Україною Конвенції ООН про права інвалідів розпочато докорінні зміни в організації навчання дітей з особливими освітніми потребами, зокрема, запровадження інклюзивної форми навчання, яке має гармонійно поєднатися із наявною системою спеціальної освіти.

Ці міжнародні документи набули чинності на території України 6 липня 2010 року, шляхом підписання Закону України «Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти», який вводить термін «інклюзивні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами», а вже у жовтні 2010 року була затверджена Концепція розвитку інклюзивного навчання.

Ратифікація державою зазначеної Конвенції зобов'язувала Україну забезпечити реалізацію прав осіб з інвалідністю, у тому числі на освіту. У зв'язку з цим, у 2010 році були внесені зміни до Закону України «Про загальну середню освіту», згідно з якими діти з ООП отримали можливість здобувати загальну середню освіту дистанційно, а також у спеціальних і інклюзивних класах закладів загальної середньої освіти [45].

У цей період були затверджені перші нормативно-правові документи щодо впровадження інклюзивної освіти в Україні, серед яких: розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 року» (2009); постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах» (2011); накази Міністерства

освіти і науки України «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання» (2010); інструкційно-методичні листи МОН України «Щодо введення посади вихователя (асистента вчителя) у загальноосвітніх навчальних закладах з інклюзивним навчанням» (2012), «Про організацію інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» (2012). Однак у цей час державна політика України у сфері освіти не передбачала системного впровадження інклюзивної освіти по всій країні.

31 березня 2017 року питання інклюзивної освіти було розглянуто на вищому державному рівні – засіданні Національної ради реформ, «за результати якого було рекомендовано МОН:

- вжити заходів щодо удосконалення чинного законодавства у сфері освіти щодо забезпечення права дітей з ООП на інклюзивне навчання;
- затвердити положення про установу, яка здійснюватиме супровід і оцінку дітей з ООП;
- включити до програми підготовки студентів закладів вищої педагогічної освіти обов'язковий курс для всіх педагогічних працівників щодо особливостей роботи з дітьми з ООП в рамках інклюзивного навчання;
- створити базу Єдиного реєстру дітей з ООП» [39, с. 24-25].

На виконання результатів засідання Національної ради реформ, 23 травня 2017 року Президент України підтримав концепцію інклюзивного навчання в нашій державі, підписавши ухвалений Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг» [46], ключові положення якого були покладені в основу базового Закону України «Про освіту», де вперше на законодавчому рівні визначені такі поняття як «інклюзивне навчання», «особа з особливими освітніми потребами», «індивідуальна програма розвитку» та ін.

Крім того, «Закон гарантує особам з ООП отримання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг, навчання за допомогою найбільш доступних для таких осіб мови, методів і способів спілкування, зокрема навчання жестовою мовою, шрифтом Брайля» [56].

14 лютого 2017 рік український Уряд вперше виділив субвенцію (цільова дотація з Державного бюджету) на інклюзивну освіту у розмірі 209,4 мільйонів гривень, а в Держбюджеті на 2018 рік закладено вже понад 500 мільйонів гривень такої субвенції, в тому числі вперше передбачено кошти в обсязі 200 мільйонів гривень на оснащення інклюзивно-ресурсних центрів (придбання сучасних методик оцінки розвитку дитини зокрема Leiter-3, WISC-IV, Conners-3, CASD, PEP-3 та навчання фахівців, а також придбання предметів, матеріалів і обладнання, у тому числі довгострокового користування) [17].

12 липня 2017 року Уряд створив нову службу системної підтримки та супроводу дітей з ООП – інклюзивно-ресурсні центри шляхом реорганізації психолого-медико-педагогічних консультацій [43]. Центри було створено з метою реалізації права дітей з особливими освітніми потребами віком від 2 до 18 років на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти, в тому числі, у закладах професійної (професійно-технічної) освіти та інших навчальних закладах, які забезпечують здобуття загальної середньої освіти, шляхом проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини, надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуги та забезпечення їх системного кваліфікованого супроводу.

09 серпня 2017 року Кабінетом Міністрів України внесено зміни до Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, згідно з якими на кожного учня з ООП складається ІПР, де зазначаються конкретні навчальні стратегії та підходи, кількість годин та напрями проведення психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових занять. Крім того, передбачено, що освітні та соціальні потреби дітей із складними порушеннями розвитку під час їхнього перебування в загальноосвітньому навчальному закладі задовольняються соціальними працівниками, батьками або уповноваженими особами [47].

09 серпня 2017 року Кабінетом Міністрів України затверджено Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки та план заходів з реалізації її I етапу, серед очікуваних результатів якої збільшення щороку (починаючи з 2018 року)

кількості дітей, охоплених інклюзивним навчанням, на 30 відсотків загальної кількості дітей з ООП [55].

14 лютого 2018 року Уряд встановив доплату в граничному розмірі 20% для педпрацівників, які працюють в інклюзивних класах чи групах. Це поширюється на заклади дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійної (професійно-технічної) та вищої освіти [48].

01 лютого 2018 року Міністерством освіти і науки України збільшено норму ставки асистента вчителя на інклюзивний клас, вперше визначено умови введення посад вчителів-дефектологів у закладах загальної середньої освіти, де запроваджено навчання осіб з ООП в інклюзивних і спеціальних класах

23 квітня 2018 року Міністерством освіти і науки України затверджено Типовий перелік спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних та спеціальних класах закладів загальної середньої освіти [53].

23 травня 2018 року Україна здійснила перехід від Міжнародної класифікації хвороб до Міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я дітей і підлітків (далі МКФ-ДП), що дозволить нашій державі долучитися до європейських та міжнародних стандартів захисту прав людини [51].

08 червня 2018 року Міністерством освіти і науки України затверджено Примірне положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП в закладі загальної середньої та дошкільної освіти [52].

Отже, сучасний стан законодавства у сфері інклюзивної освіти в Україні характеризується такими ознаками:

- гарантування рівного доступу до якісної освіти дітей з ООП, права вибору різних типів закладів освіти і форм навчання;
- розширення практики інклюзивної освіти у закладах дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійної (професійно-технічної) і вищої освіти;
- реформування системи шкіл-інтернатів і забезпечення навчання дітей за місцем їх проживання;

- зростання уваги до своєчасної комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини і надання їй психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг;
- індивідуалізація освітнього процесу шляхом розробки індивідуальної програми розвитку і здійснення особистісно орієнтованого (індивідуального, диференційованого) навчання;
- введення у штати закладів освіти посади вчителів-дефектологів, ставки асистента вчителя;
- міжвідомча інтеграція та соціальне партнерство (залучення батьків і представників різних відомств, соціальних інституцій, служб з метою оптимізації процесу освітньої інтеграції дітей з ООП).

Отже, одним із пріоритетних напрямів розвитку освіти в Україні стала соціальна модель навчання осіб з ООП. Зміни у законодавстві, що відбулися після Революції Гідності, є активним поступом у запровадженні інклюзивної освіти і розробленні механізмів введення таких змін на всіх рівнях освіти.[39, с. 27].

Таким чином, викладений вище аналіз законодавчої бази вказує на те, що державна політика щодо навчання дітей з особливими освітніми потребами в Україні формується відповідно до прийнятих міжнародних зобов'язань та нової філософії розуміння «інвалідності» в суспільстві. Разом з тим, не завжди прослідковується узгодженість в основних підходах щодо запровадження інклюзивної освіти в Україні як в нормативно-правовій базі зацікавлених міністерств, так і в державній політиці в цілому.

2.3. Інклюзивна освіта як сучасна інноваційна тенденція у регіональному вимірі

В Україні склалася ситуація, яка вимагає серйозної реорганізації освітніх систем та процесів педагогічної діяльності. Реформування та модернізація цих систем повинна відбуватися відповідно до демократичних та соціально-економічних перетворень і пріоритетів в суспільстві, що забезпечуватиме

захист та можливість інтегрування у соціум усіх осіб з обмеженими можливостями здоров'я.

Для України інклюзивна освіта є інновацією, що знаходиться на стадії впровадження. Основою інклюзивної освіти є ідеологія, яка виключає будь-яку дискримінацію дітей та забезпечую однакове ставлення до всіх людей, при цьому, вона передбачає створення необхідних спеціальних умов для дітей з особливими освітніми потребами.

Інклюзивна освіта як сучасна інноваційна тенденція передбачає, що будь-які відмінності між людьми є природним явищем. Через обмеження у спілкуванні, самообслуговуванні, пересуванні розвиток людей з особливими освітніми потребами значною мірою залежить від задоволення їхніх потреб іншими людьми, а це становить багатогранний процес соціально-педагогічної інтеграції та процесу інклюзії, зокрема.

Наразі, перед нашим суспільством стоїть гостра проблема залучення наших співгромадян, що мають деякі особливості фізичного розвитку в соціум, проблема їх активної адаптації, соціалізації та розвитку в рамках суспільства і на благо суспільства. Саме тому, виникла потреба у впровадженні та розвитку такої інновації як інклюзивна освіта в систему освіти України.

Інклюзивна освіта в Україні в цілому та в кожному з її регіоні має декілька напрямів її впровадження та реалізації, а саме:

- залучення дітей з обмеженими можливостями в освітній процес;
- соціалізація дітей-інвалідів у сучасному суспільстві;
- створення активної поведінкової установки у дітей-інвалідів на впевнене позиціонування себе в сучасному суспільстві;
- вміння перетворювати свої недоліки в достоїнства;
- зміна ставлення сучасного суспільства до людей з обмеженими можливостями через вищевказане залучення дітей з обмеженими можливостями в наше суспільство.

Концепція інклюзивної освіти відображає одну з головних демократичних ідей – усі люди є цінними й активними членами суспільства. Навчання в інклюзивних навчальних закладах є корисним, як для дітей з

особливими освітніми потребами, так і для дітей з нормальним рівнем розвитку, членів суспільства в цілому. Інклюзивна освіта передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку.

Основна ідея інклюзивної освіти – від інтегрування у школі до інтегрування у суспільство. Спільне навчання має не лише гарантувати право дитини з особливими освітніми потребами не бути ізольованою від інших, а й забезпечити їй можливість відвідувати ту школу, яку б вона відвідувала, коли б була здоровою. Інклюзивна освіта як сучасна інноваційна тенденція нині широко обговорюється в наукових колах, педагогічною та громадською спільнотами.

Інклюзивна освіта направлена на забезпечення якісної освіти для всіх. Загальноосвітній заклад повинен представити комплекс різноманітних форм і методів для індивідуалізації навчального процесу з тією метою, щоби всі учасники достойно брали участь у ньому і приймали та розуміли цю участь.

Інклюзивна освіта – перший крок до визнання ціннісної значимості і поваги до особистості кожної людини, прийняття її індивідуальності й неповторності, забезпечення її подальшого повноцінного та гідного життя в суспільстві. При визначенні сутності інклюзії, важливо звернути увагу на чотири елементи, які ілюструють її характерні особливості.

По-перше «інклюзія – це процес. Важливо зазначити, що інклюзія має розглядатись як постійний пошук ефективніших шляхів задоволення індивідуальних потреб усіх дітей» [34, с. 6]. В такому випадку відмінності між людьми розглядаються як позитивне явище, яке стимулює навчання дітей та дорослих.

По-друге «інклюзія пов'язана з визначенням перешкод та їх подоланням. Відповідно, вона включає проведення комплексної оцінки, збір інформації з різноманітних джерел для розробки індивідуального плану розвитку та реалізації його на практиці» [34, с. 6]. З цього виходить, що інклюзія потребує достатніх часових затрат, для визначення специфічних потреб та особливостей кожної дитини.

По-третє «інклюзія передбачає присутність, участь та досягнення. Присутність в цьому контексті розглядається як надання можливості навчатися в загальноосвітньому навчальному закладі та пристосування, необхідні для цього; участь розглядається як позитивний досвід, який набуває учень у процесі навчання та врахування ставлення учня до самого себе в цьому процесі; досягнення розглядається як комплексний результат навчання упродовж навчального року, а не лише результати тестів та екзаменів» [34, с. 6].

По-четверте «інклюзія передбачає певний наголос на ті групи учнів, які підлягають «ризик» виключення або обмеження в навчанні. Це визначає моральну відповідальність перед такими «групами ризику» та гарантування їм можливості участі в освітньому процесі [34, с. 7].

Враховуючи те, що інклюзивна освіта є освітньою інновацією, вона демонструє позитивний вплив не лише на дітей з особливими потребами, але й на всіх учасників освітнього процесу. Це спричинене тим, що залучення до навчальних закладів дітей з особливими потребами вимагає від усіх учасників цього процесу певного перегляду традиційних поглядів щодо мети, функцій, організації роботи закладу, і водночас розробки інноваційних методів навчання таких дітей. Розглянемо переваги впровадження такої інновації як інклюзивна освіта для всіх учасників освітнього процесу.

Перевагами інклюзивного навчання для дітей з особливими освітніми потребами є:

1. Навчання дітей з ООП за місцем проживання, в сімейних умовах.
2. Діти з ООП отримують можливість соціалізації, розвитку своїх сильних сторін і талантів, подальшої інтеграції в суспільство, отримання професії.
3. Забезпечується індивідуальний підхід до кожної дитини з орієнтацією на її сильні сторони, здібності та інтереси.
4. Діти з ООП мають можливість отримувати додаткові спеціальні послуги у закладі, де вони навчаються.
5. Особистісно орієнтоване спрямування освітнього процесу допомагає забезпечувати асистент вчителя, який бере участь у розробленні та

реалізації індивідуальної програми розвитку, адаптує навчальні матеріали з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей.

Таким чином, діти з особливими освітніми процесами перш за все завдяки інклюзивної освіти соціалізуються в суспільство та мають можливість отримати належну освіту та індивідуальний підхід до себе в процесі навчання, але при цьому вони не виключені, не ізольовані від інших членів суспільства.

Перевагами інклюзивного навчання для усіх дітей закладу освіти є:

1. Діти навчаються природно сприймати і толерантно ставитися до індивідуальних відмінностей.
2. Діти навчаються налагоджувати й підтримувати дружні стосунки з дітьми, які відрізняються від них.
3. Діти навчаються співробітництву, взаємодопомозі, співчуттю іншим.
4. Допомагаючи іншим, діти покращують власні навчальні результати.

З цього виходить, що усі діти будь-якого закладу освіти, де впроваджується інклюзивне навчання, формують толерантне відношення до інших людей, навчаються дружелюбно сприймати відмінних від них людей та підтримувати й допомагати таким людям. Все це позитивно впливає на загальний розвиток суспільства.

Позитивний вплив впровадження інклюзивної освіти має і для педагогів таких закладів освіти, так перевагами інклюзивного навчання для педагогів є:

1. Вчителі розвивають нові компетентності: знання, різноманітні методики навчання і розвитку дітей з ООП, отримують новий досвід роботи в інклюзивному середовищі.
2. Інклюзивне навчання допомагає налагодити співпрацю педагогічних працівників у закладі освіти й застосовувати командний підхід до реалізації освітнього процесу.
3. Вчителі отримують методичну та консультативну допомогу від фахівців інклюзивно-ресурсного центру, ресурсних центрів підтримки інклюзивного навчання та інших ресурсів місцевої громади.

Таким чином, основною перевагою впровадження інклюзивної освіти для педагогів є можливість розвитку в них нових компетентностей та зміцнення взаємовідносин між педагогами, застосування ними командного підходу задля ефективного впровадження інклюзивної освіти в регіоні та в Україні в цілому.

Окрім цього, впровадження інклюзивної освіти, здійснює позитивний вплив на заклади освіти. «Цей вплив виражається в такому:

1. Створення в закладі загальної освіти спеціальних умов: забезпечення безперешкодного доступу до будівель та приміщень закладів освіти для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, зокрема тих, що пересуваються на візках, дітей з порушеннями зору, слуху.

2. Забезпечення закладу освіти необхідними навчально-методичними посібниками, підручниками, спеціальним обладнанням.

3. Забезпечення додаткового штату педагогічних працівників (асистента вчителя (вихователя), вчителя-дефектолога, вчителя-логопеда, практичного психолога, вчителя-реабілітолога) з метою надання дитині психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг згідно з індивідуальною програмою розвитку.

4. Формування в шкільному колективі відповідних цінностей: цінність кожної дитини, права людини, повага до багатоманітності, співпраця та ін.

5. Активне залучення батьків до процесу навчання дитини та залучення додаткових ресурсів місцевої громади» [39, с. 15].

Впровадження інклюзивної освіти має свої переваги і для батьків дітей з особливими освітніми потребами, а саме:

1. Можливість співпраці й активного залучення до освітнього процесу дитини.

2. Краще розуміння індивідуальних особливостей розвитку та потреб своєї дитини.

3. Підтримка у визначенні мети індивідуальної освітньої траєкторії для своєї дитини.

Таким чином, інклюзивна освіта сприяє активному залученню батьків до освітнього процесу їх дитини, саме таке залучення та змістовні консультації

батьків педагогами закладу освіти, сприяють кращому розумінню специфічності їх дитини та кращому розумінню її потреб.

Розбудова інклюзивної освіти та впровадження інклюзивного навчання передбачає зміни на рівні державної освітньої політики, на рівні практичної роботи закладів освіти, а також зміни у ставленні на рівні кожної окремої людини.

На думку В. Литвинової «в умовах розбудови національної системи освіти важливого значення набуває інноваційна діяльність загальноосвітніх навчальних закладів, в тому числі й інклюзивних, яка характеризується системним експериментуванням, апробацією та застосуванням інновацій в освітньому процесі. За умови взаємозв'язку всіх структурних компонентів освітньої моделі досягається ефективність інноваційного процесу, що дає можливість реалізувати і вивчати практичну доцільність нововведення» [36, с. 236].

Таким чином, в українському суспільстві інклюзивна освіта є інновацією, що знаходиться на стадії впровадження. Взагалі, інклюзивна освіта як сучасна інноваційна тенденція передбачає, що будь-які відмінності між людьми є природним явищем. Інклюзивна освіта виключає будь-яку дискримінацію дітей та забезпечує однакове ставлення до всіх людей, при цьому, вона передбачає створення необхідних спеціальних умов для дітей з особливими освітніми потребами. Інклюзивна освіта як освітня інновація в сучасній Україні, демонструє позитивний вплив не лише на дітей з особливими потребами, але й на всіх учасників освітнього процесу.

Державна політика впровадження інклюзивної освіти в Україні спрямована на подолання того ставлення до людей, яке було сформовано в 60-ті роки, коли почалися створюватись спеціальні навчальні заклади в яких відбувалося окреме навчання людей зі спеціальними освітніми потребами. Так, в 2001–2007 рр. Міністерством освіти і науки України почалося експериментальне впровадження проекту «Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку шляхом

організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах». В подальшому експеримент продовжився започаткуванням українсько-канадського проекту «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні» (2008-2012 рр.). В 2016 році у Запорізькій області, а зараз впроваджується вже в усій Україні загальнонаціональний проект «Інклюзивна освіта – рівень свідомості нації».

Публічне управління інклюзивною освітою нормативно забезпечується в Конституції України, та в Законах України «Про організацію інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах», «Про освіту», наказі Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання» та інших нормативно-правових актах.

Інклюзивна освіта як сучасна інноваційна тенденція передбачає, що будь-які відмінності між людьми є природним явищем. Характерні особливості інклюзивної освіти як інновації складаються з таких її елементів як інклюзія – це процес, інклюзія пов'язана з визначенням перешкод та їх подоланням, інклюзія передбачає присутність, участь та досягнення, інклюзія передбачає певний наголос на ті групи учнів, які підлягають «ризикові» виключення або обмеження в навчанні.

РОЗДІЛ 3

ПРАКСЕОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ У РЕГІОНАЛЬНОМУ ВИМІРІ

3.1. Аналіз стану впровадження інклюзивної освіти в Запорізькій області

Перш ніж перейти до розгляду стану інклюзивної освіти в Запорізькій області, розглянемо загальний стан впровадження інклюзивної освіти в Україні в цілому. Так, відповідно до даних представлених Міністерством освіти і науки України, в 2017 році в Україні було розпочато виділення коштів з державного бюджету на підтримку осіб з особливими освітніми потребами. Відповідно до Бюджетного кодексу України, кошти субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами направляються на проведення (надання) психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових занять (послуг) для дітей в закладах дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної) та вищої освіти I-II рівнів акредитації державної та комунальної власності.

У 2017 році відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України» областям на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами за рахунок державної субвенції було направлено 209 458, 3 тис грн, а в 2018-2019 рр. – 504 458, 3 тис грн, що в 2,4 рази перевищує надані кошти в 2017 році (Рис. 3.1).

Таким чином ми бачимо суттєве збільшення коштів, які виділяються державою на забезпечення рівного доступу осіб на освіти. Слід зауважити, що станом на 2018/2019 н.р. загальну середню освіту здобували: 11 866 учнів в інклюзивних класах; 6 230 учнів в спеціальних класах; 37 787 учнів в спеціальних школах; 12 115 учнів з особливими освітніми потребами на індивідуальній формі навчання.

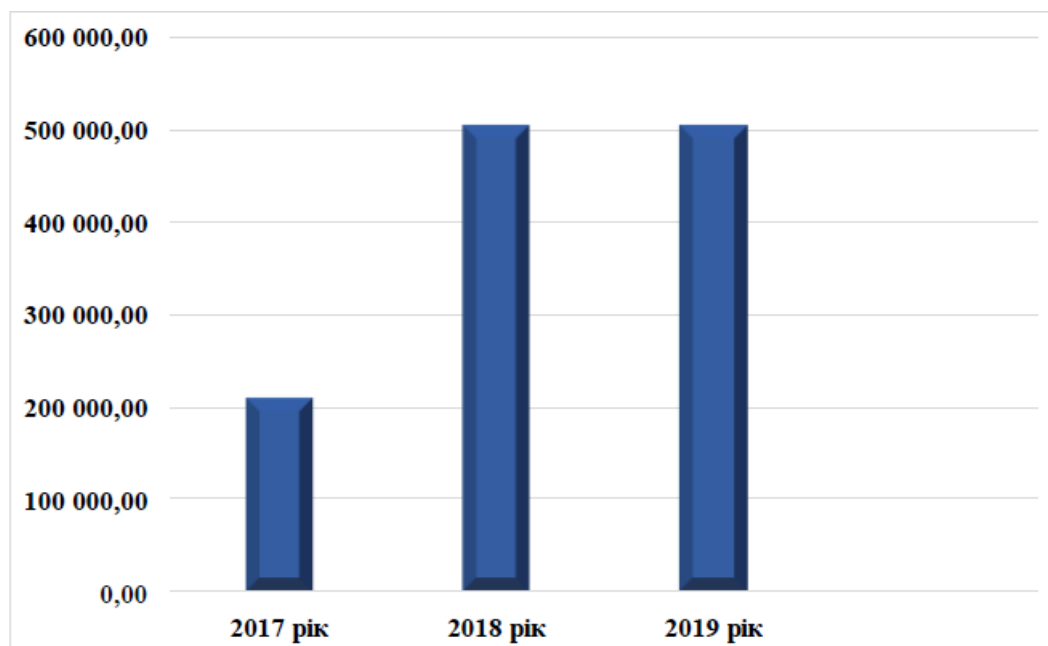

Рис. 3.1 Розподіл субвенції на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами за 2017-2019 рр, тис грн

Протягом 3 років кількість інклюзивних класів зросла в 3,1 рази, кількість шкіл, що мають інклюзивні класи, в 2,5 рази, а кількість дітей, що здобувають у них освіту, зросла в 2,8 рази (Рис. 3.2).

Важливим кроком у впровадженні інклюзивної освіти в Україні є те, що «протягом 2018 року в Україні було розпочато створення мережі інклюзивно-ресурсних центрів, які замінили психолого-медико-педагогічні консультації (ПМПК), що були остаточно ліквідовані 1 вересня 2018 року. Станом на квітень 2019 р. кількість зареєстрованих інклюзивно-ресурсних центрів склала 557» [63].

Таким чином, ми бачимо, що за останні три роки субвенції держави на освіту людей з особливими освітніми потребами збільшились майже в 2,5 разів, також спостерігається значне збільшення кількості класів з інклюзивним навчанням, що дозволяє задовільнити потреби ще більшої кількості осіб з інвалідністю. Такий стан характеризує впровадження інклюзивної освіти в цілому в Україні. Для подальшого дослідження необхідно розглянути стан впровадження інклюзивної освіти в Запорізькій області.

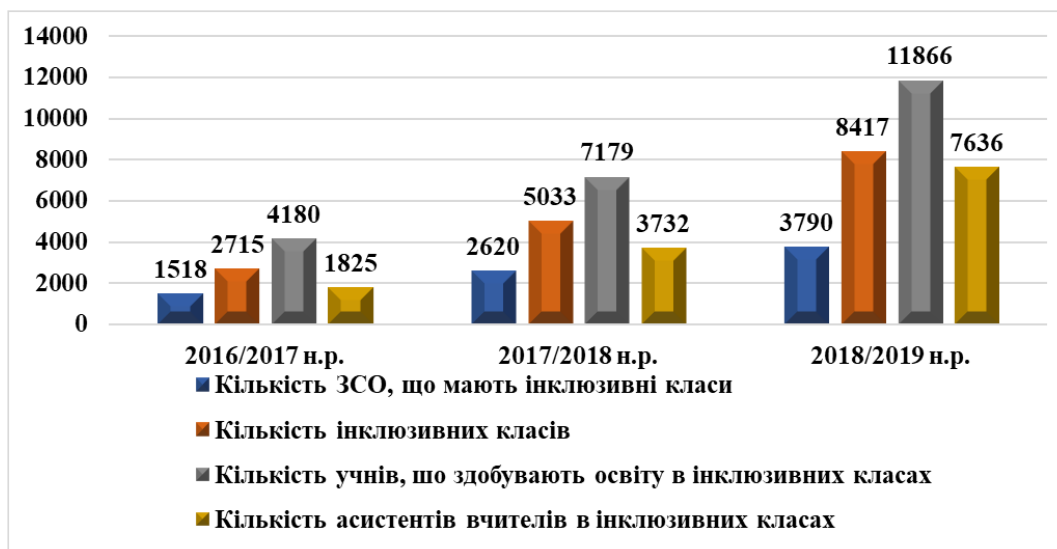

Рис. 3.2 Динаміка показників інклюзивного розвитку в Україні

В 2016 році у Запорізькій області стартував загальнонаціональний проект «Інклюзивна освіта – рівень свідомості нації». Під час проекту планувалось вироблення механізму прозорого фінансування за принципом «гроші ходять за дитиною», створення моделі партнерства між інклюзивними і спеціальними навчальними закладами, навчання шкільних команд щодо особливостей організації навчального процесу в умовах інклюзії (створення індивідуальних програм розвитку, навчальних планів та програм, спільне викладання, робота в команді, співпраця з батьками) тощо.

Основною метою цього проекту було створення інклюзивного освітнього середовища у Запорізькій області через прозоре фінансування за принципом «гроші за дитиною», з використанням бази даних щодо дітей з особливими освітніми потребами, урахуванням послуг, які необхідні дитині, потреб у надавачах послуг та наставництві.

В той же час проект «Інклюзивна освіта – рівень свідомості нації» мав за стратегічну мету формування нового суспільного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами як до рівноправних громадян суспільства. Включення таких дітей у суспільні відносини.

Основними «завданнями проекту були визначені такі:

- розроблення, апробація, моніторинг запровадження механізму прозорого фінансування інклюзивного освітнього середовища за принципом «гроші за дитиною»;

- розроблення методик визначення та надання необхідних освітніх послуг дітям з особливими освітніми потребами в ЗНЗ в умовах інклюзивного навчання;
- удосконалення системи надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг дітям з особливими освітніми потребами, консультативних послуг батькам таких дітей та педагогічним працівникам в умовах інклюзії;
- створення інтерактивної міжгалузевої бази даних про дітей з особливими потребами та їх потреб у реабілітаційних послугах;
- забезпечення права на освіту дітей з особливими потребами у загальноосвітньому просторі, з проживанням у сім'ї;
- створення у ЗНЗ архітектурної доступності, відповідного навчального середовища з урахуванням особливих потреб учнів;
- розроблення рекомендацій щодо удосконалення організаційно-фінансових засад створення інклюзивного освітнього середовища в ЗНЗ» [57].

З 2016 року у закладах освіти Запорізької області планово та послідовно вирішується питання створення інклюзивного середовища та реалізація Концепції «Нова українська школа». Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки з липня 2016 року в Запорізькій області здійснюється науково-педагогічний експеримент «Розвиток інклюзивного освітнього середовища у Запорізькій області» (див. Дод. А), за результатами якого в 2017/18 навчальному році створено 35 інклюзивних груп у 27 закладах дошкільної освіти, 253 класи в 121 закладі загальної середньої освіти. Усього здобувають загальну середню освіту в інклюзивних класах шкіл 395 дітей з особливими освітніми потребами

Так, в Програмі розвитку освіти Запорізької області на 2018-2022 роки зазначається, що «для створення умов архітектурної, освітньої, фізичної та інформаційної доступності у навчальних закладах побудовано 385 пандусів; облаштовано понад 220 поручнів; переобладнано 110 кімнат санітарної гігієни; поступово замінено понад 400 дверних прорізів на ширину інвалідного візка; виділено окремі зони у роздягальнях, обладнано їх лавочками, гачками;

використано різноманітне рельєфне покриття підлоги в середині навчальних закладів; передбачено у шкільних їдальнях окрему непрохідну зону для учнів-інвалідів; переобладнано у бібліотеках частину стійки для видачі книг; встановлено настільні лампи для дітей зі зниженим зором, сигнальні лампочки – для учнів зі зниженим слухом; облаштовано територію закладів для дітей із частковою втратою зору різноманітними фактурами поверхневого шару покриття доріжок і тротуарів, рельєфні смуги; встановлено по одному ліфту у комунальному вищому навчальному закладі "Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія" Запорізької обласної ради та комунальному закладі "Запорізька спеціальна загальноосвітня школа-інтернат "Джерело" Запорізької обласної ради. У вересні 2017 року за кошти обласного бюджету придбано універсальні сходові гусеничні підйомники з площадкою для транспортування інвалідних візків для 10 загальноосвітніх навчальних закладів, в яких організовано навчання в інклюзивній формі для дітей на інвалідних візках. Таким чином, забезпечено архітектурну доступність 82 дошкільних, 345 загальноосвітніх і 21 позашкільного навчальних закладів, що стовідсотково задовольняє існуючу потребу» [59].

Станом на січень 2019 року в Запорізькій області 178 шкіл залучені до інклюзивного навчання, в цих школах функціонують 454 класи з інклюзивною освітою, які охоплюють 703 учня з особливими освітніми потребами.

В січні 2019 відбулась всеукраїнська звітна конференція з інклюзивної освіти, на якій підводились підсумки трирічного впровадження інклюзивної освіти в Україні. Стосовно Запорізької області були зазначені такі показники:

- по дошкільній освіті показники збільшились з 12 садочків, 15 груп, 45 дітей до 45 садочків, 58 груп, 138 дітей;
- по загальній середній освіті: з 47 шкіл, 78 класів, 154 дітей до 178 шкіл, 454 класів, 703 дітей, в той же час кількість дітей, які навчаються за індивідуальною формою зменшилася майже на 40%;
- за кошти обласного та місцевих бюджетів було облаштовано 53 сучасні медіатеки та 17 ресурсних кімнат;

– серед 543 шкіл 342 облаштовано пандусами, 2 – підймальними платформами та 161 заклад не потребує додаткових пристосувань на вході для підйому осіб з інвалідністю. Таким чином, архітектурно доступними до першого поверху є 505 закладів загальної середньої освіти, що становить 93% від загальної кількості.

Таким чином, незважаючи на те, що впровадження інклюзивної освіти в Запорізькій області розпочалося лише в 2016 році, за ці три роки вже спостерігаються значні зміни та покращення в забезпечені доступом до освіти осіб з особливими освітніми потребами, проте виникає також необхідність в дослідженні проблем та перешкод які стають на заваді ще більш ефективного впровадження інклюзивної освіти в Запорізькій області.

3.2. Оцінка державного регулювання діяльності закладів інклюзивної освіти в Запорізькій області: проблеми та перешкоди

Оцінка стану впровадження інклюзивної освіти в Запорізькій області свідчить про те, що дійсно спостерігається покращення за різними показниками. Збільшилась кількість коштів які держава виділяє на інклюзивну освіту, збільшилась кількість закладів в яких запроваджено інклюзивне навчання, що в свою чергу призвело до збільшення кількості осіб з особливими освітніми потребами, які мають змогу навчатись в інклюзивних класах.

Результатом впровадження проекту «Інклюзивна освіта – рівень свідомості нації» в Запорізькій області є наступне:

1. Затверджено нормативно-правовим актом виділення фінансування навчання дітей з особливими потребами.
2. Удосконалено нормативно-правові положення.
3. Затверджено положення про Інклюзивно-ресурсний центр та реформовано роботу психолого-медико-педагогічної консультації.
4. В рамках експериментально-наукової діяльності у Запорізькій області 24 жовтня 2017 р. відбулось підписання угоди про наукове співробітництво між Інститутом спеціальної педагогіки НАПН України та КЗ

«Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти». Провідною ідеєю угоди постала домовленість про розробку та впровадження спільних проектів наукових досліджень у галузі спеціальної освіти, підготовки фахівців у галузі спеціальної педагогіки та спеціальної психології, організації міжнародних, національних і регіональних науково-практичних конференцій, науково-освітніх видавничих проектів тощо.

5. У 2018 році планується здійснити апробацію курсу «Наставництво в закладах освіти з інклюзивним навчанням» для трьох груп педагогів.

6. Ініціація фокус-групи з метою вивчення труднощів у плануванні навчально-виховного процесу в класах з інклюзивним навчанням та у розробленні ІПР.

Проте, незважаючи на значні здобутки, проблема впровадження інклюзивної освіти в Запорізькій області ще не вирішена. Тому, ґрунтуючись на аналізі стану впровадження інклюзивної освіти в Запорізькій області, розглянемо основні перешкоди та суперечності її впровадження.

О. Мартинчук, аналізуючи стан впровадження інклюзивної освіти по Україні визначає основні проблеми в державному регулюванні впровадження інклюзивного навчання [37, с. 62-63]. Розглянемо їх детальніше:

1. Однією з проблем, на думку дослідниці, є недостатня увага центральних і місцевих органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування до забезпечення прав дітей з інвалідністю та особливими освітніми потребами на якісну освіту. В Запорізькій області ще з 2016 року почалось активне впровадження інклюзивної освіти, створення інклюзивних класів, проте кількість цих класів ще досі не спроможна реалізувати навчання дітей з особливими освітніми потребами за місцем їх проживання.

2. Значною проблемою є відсутність міжвідомчої узгодженої статистики щодо кількості дітей з особливими освітніми потребами, внаслідок чого виникають розбіжності даних про цих дітей у різних органах виконавчої влади, які ними опікуються. Саме забезпечення достовірних даних щодо кількості дітей з особливими освітніми потребами в Запорізькій області

забезпечить можливість створення необхідної кількості інклюзивних класів в тій місцевості, де в них є потреба.

3. Відсутність системної співпраці центральних та місцевих органів виконавчої влади, громадських організацій з питань медичного, психолого-педагогічного та соціального супроводу дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі дітей з інвалідністю, починаючи з раннього віку. Впровадження інклюзивної освіти в Запорізькій області наразі не систематизовано і потребує єдиної державної політики щодо педагогічного, медичного та соціального супроводу особи з інвалідністю впродовж усього життя, починаючи з самого раннього віку та включаючи забезпечення належною освітою дорослих з особливими освітніми потребами.

4. Вагомою проблемою в повноцінному впровадженні інклюзивної освіти в Запорізькій області є брак кваліфікованих педагогів та психологів, які мають досвід роботи в інклюзивних закладах освіти, а не спеціальних. Такий брак викликає недостатній рівень надання корекційно-реабілітаційної допомоги дітям з інвалідністю, які навчаються в інклюзивних групах/класах у закладах дошкільної та загальної середньої освіти,

5. Ще однією проблемою впровадження інклюзивної освіти в нашому регіоні є недостатнє фінансування. Незважаючи на появу освітньої субвенції на інклюзивне навчання дитини з особливими освітніми потребами, все ще залишається недостатнім рівень створення умов для надання комплексних медико-психолого-педагогічних послуг дітям раннього віку з порушеннями психофізичного розвитку з метою попередження інституціоналізації цих дітей в інтернатні заклади. Також недофінансування викликає проблему недостатнього матеріально-технічного, навчально-методичного та кадрового забезпечення закладів освіти: відсутність адаптованого навчального обладнання, навчальних адаптованих методик, відсутність відповідного середовища, адаптованого для навчання дітей з особливими освітніми потребами. З цього виходить, що недотримання норм щодо архітектурної доступності закладів освіти, відсутність, загалом, безперешкодного доступу до приміщень не дають можливості відвідувати дітям з інвалідністю заклади загальної середньої освіти.

б. Значною проблемою, на яку перш за все повинна звернути увагу держава є недостатня готовність українського суспільства до сприйняття дітей з порушеннями психофізичного розвитку як повноправних членів учнівського колективу у закладах дошкільної та загальної середньої освіти.

Окрім цього О. Мартинчук визначає бар'єри масової освіти, які заважають успішній реалізації інклюзивних процесів, а саме:

- «відсутність системного бачення проблеми освітньої інклюзії і шляхів її вирішення у різних освітніх структурах;

- недостатня підготовленість педагогічного корпусу загальної та спеціальної освіти (дидактична, психологічна, особистісна) до участі в інклюзивних процесах; недостатній рівень компетентності у межах цієї проблеми педагогічного корпусу закладів вищої освіти;

- масова школа не має реальних стимулів і не виявляє активного інтересу до проблем інклюзії; пріоритети і цінності сучасної школи орієнтовані на результат, а не на особистість та соціальне партнерство як обов'язковий атрибут інклюзії;

- особливість традиційної слов'янської ментальності з її пріоритетом соціального захисту над освітою і вибудовування у такому ракурсі соціальної політики стосовно осіб з інвалідністю та особливими освітніми потребами заважають формуванню достатньо сильної державної підтримки реформування освіти під завдання інклюзії;

- відсутність у закладах освіти фахівців зі спеціальної освіти для організації, координації та забезпечення особливих освітніх потреб учнів з особливостями психофізичного розвитку» [37, с. 63].

Слід зауважити, що останнім часом спостерігається значний інтерес до проблеми інклюзивної освіти в різних науках. Так, в сфері державного регулювання існує багато досліджень стосовно сутності інклюзивної освіти, саме тому, впровадження інклюзивної освіти в Запорізькій області ускладнюється вибором найбільш ефективної моделі державного регулювання інклюзивного навчання.

Однією з основних перешкод до повноцінного впровадження інклюзивної освіти в Запорізькій області є забезпечення рівного доступу до здобуття якісної освіти. В такому контексті доступ – це не моральне право на освіту, а фізична можливість для її отримання, адже, незважаючи на значні зміни, ще багато закладів освіти не мають архітектурної доступності для людей з особливими освітніми потребами.

На сучасному етапі суспільство має не лише «прийти» до визнання та ствердження права людей з особливими потребами на повноцінну та якісну освіту, але й усвідомити необхідність створення умов для повноцінної реалізації цього права.

Таким чином, існують декілька основних проблем в державному регулюванні впровадження інклюзивної освіти в Запорізькій області:

- неусвідомлення у суспільстві важливості розвитку інклюзії;
- проблема отримання освіти дітьми з особливими потребами у сільській місцевості;
- питання реального психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими потребами у загальноосвітніх закладах;
- питання кадрового забезпечення (інклюзивна компетентність, готовність до роботи з даною категорією);
- інертне мислення педагогів, неприйняття інновацій у сфері інклюзивної освіти;
- відсутність послідовної системи поетапного впровадження інклюзивної освіти, починаючи з дошкільних закладів (не забезпечується безперервність цього процесу);
- відсутність ресурсів тощо.

Отже, сучасний стан практики інклюзивного навчання в Запорізькій області свідчить про її швидкий і динамічний розвиток з наявною низкою проблем і бар'єрів, які зумовлені, зокрема, недостатньою підготовленістю фахівців до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі. Саме тому виникає потреба в розробці дієвих пропозицій, щодо удосконалення

державного регулювання діяльності закладів інклюзивної освіти в Запорізькій області.

3.3. Пропозиції щодо державного регулювання діяльності закладів інклюзивної освіти в Запорізькій області

Розглянувши стан впровадження інклюзивної освіти в Запорізькій області та визначивши основні проблеми та бар'єри на шляху до її ефективного впровадження, ми дійшли висновку, що саме позиція та ініціатива регіональних органів влади (поряд з чинниками макроекономічного впливу) сьогодні істотно впливають на стан розвитку інклюзивної освіти.

З цього виходить, що місцеві органи самоврядування повинні усвідомити важливу роль освіти в цілому та інклюзивної зокрема, бути зацікавленими в активній підтримці соціально-економічного розвитку їхньої території, пошуках джерел для стимулювання педагогічної та наукової творчості. Саме на рівні регіонів може вирішуватися чимало питань, пов'язаних з піднесенням освіти, стимулюванням соціально-економічних процесів.

Саме тому основні пропозиції щодо державного регулювання діяльності закладів інклюзивної освіти в Запорізькій області, ми пропонуємо поділити на регіональний та мікроекономічний рівні. Отже, на регіональному рівні, на нашу думку необхідно провести широку просвітницьку кампанію, яка б мала на меті проінформувати суспільство, що інклюзія в наш час є необхідною та важливою для загального розвитку суспільства. Така просвітницька кампанія повинна бути побудована таким чином, щоб вона сприяла формуванню в суспільстві толерантності по відношенню до людей з особливими потребами.

В свою чергу, на мікроекономічному рівні основними пропозиціями є: використання можливостей колективно-договірного регулювання соціально-трудових відносин з метою створення матеріальних стимулів для педагогів, які працюють з людьми з особливими потребами; застосування новітніх технологій навчання для дітей з особливими потребами; інформування колективу

навчального закладу про успіхи його працівників у процесі впровадження інклюзивної освіти.

На думку С. Корнієнко основними умовами які є визначальними в успішності впровадження інклюзивної освіти є: «стала соціальна державна політика, зорієнтована на інтеграцію всіх без винятку членів суспільства; реалізація практик ранньої інтервенції і проведення корекційно-розвивальних заходів; соціальна підтримка і допомога сім'ям дітей з порушеннями психофізичного розвитку; обмеження практики (по можливості) навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку в умовах сегрегації; розроблення законодавчої бази інклюзивного навчання осіб з порушеннями психофізичного розвитку; створення і розширення системи освітньої і професійно-трудової підготовки й інтеграції осіб з порушеннями розвитку в державні і недержавні структури; формування толерантного ставлення до осіб з порушеннями психофізичного розвитку» [31, с. 230]. З цього виходить, що велике значення на успішність впровадження інклюзивної освіти в Запорізькому регіоні залежить від системної сталої політики держави, яка реалізується на місцях.

К. Кузнєцов вважає, що основною проблемою, яка є перешкодою в ефективному впровадженні інклюзивної освіти в регіонах є недосконалий механізм державного управління у фінансуванні системи освіти для дітей з особливими потребами.

На його думку «оновлення фінансування системи інклюзивної освіти слід здійснювати з використанням принципу результативності освітніх послуг, спираючись на стандартизовані оцінки їхньої вартості. Формування таких оцінок повинно відбуватися з урахуванням практичного досвіду країн-членів ЄС. Ефективним вирішенням цієї проблеми повинна стати комплексна програма державного сприяння розвитку інклюзивної освіти, яка стосуватиметься і фінансової системи України. Одним з елементів державної програми може стати створення відповідної інформаційної системи обліку дітей з особливими освітніми потребами з урахуванням нозології. Така система має функціонувати в автоматизованому порядку та забезпечувати адресний

(персональний) розподіл фінансових ресурсів державного та місцевих бюджетів» [33, с. 78].

На думку, А. Вербенець пріоритетними напрямками вдосконалення системи інклюзивної освіти як в окремих регіонах так і в цілому в країні є:

1. Налагодження системи комплексної підтримки всіх учасників навчального процесу, одним із напрямів якої є створення учнівських служб у межах навчальних закладів, що передбачатиме перехід від застосування компенсаторних підходів до використання превентивних заходів, спрямованих на актуалізацію потенційних можливостей всіх учнів.

2. Надання підтримки вчителям, завдяки організації їх співпраці з колегами та іншими фахівцями, що надає можливість обміну досвідом та підвищення продуктивності педагогічної діяльності в напрямку збільшення можливостей задоволення відмінних навчальних потреб учасників навчального процесу.

3. Побудова чіткої концепції, дієвої управлінської системи та законодавчої бази з метою забезпечення комплексної підтримки інклюзивного навчання на всіх його рівнях.

4. Аналіз ефективності надання освітніх послуг з позицій директорату з стандартів якості з метою розробки пріоритетних напрямів удосконалення інклюзивної освіти [8].

Таким чином, основними шляхами розвитку інклюзивної освіти в Запорізькій області та в Україні в цілому є:

- удосконалення законодавчої та нормативно-правової бази;
- створення умов для безперешкодного доступу до навчальних закладів, починаючи з дошкільних та включаючи заклади вищої освіти;
- збереження єдиного освітнього простору;
- приведення системи освітньої роботи у відповідність до потреб дитини, сім'ї;
- відповідна підготовка педагогічних кадрів до роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку;

- розробка та затвердження державної програми підтримки дітей з особливими освітніми потребами, метою якої має стати вирішення не лише питань надання корекційно-розвиткових послуг та забезпечення спеціальними засобами корекції, але й утворення необхідної профільної інфраструктури з адаптованим системним інклюзивно-освітнім середовищем;

- розроблення методичних рекомендацій з використання Міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я для проведення фінансових розрахунків вартості корекційно-розвиткових занять та забезпечення об'єктивного визначення обсягу субвенції у державному бюджеті, а також поділу дітей за ступенями тяжкості порушень психофізичного розвитку.

Підсумовуючи вищезазначене, можемо стверджувати, що наразі існує велика кількість досліджень державного регулювання впровадження інклюзивної освіти в регіонах та в цілому в Україні, проте, ще досі не є вирішеними усі проблеми та перешкоди, які стають на заваді успішної реалізації інклюзивного навчання. Саме тому, можливо виокремити такі перспективи подальших досліджень цієї теми:

- підготовка суспільства до толерантного сприйняття людей з психофізіологічними обмеженнями серед повноправних членів українського суспільства;

- дослідження взаємодії з інвалідами та їх найближчим оточенням, з метою формування у них відповідної ідентифікації;

- визначення меж законодавчого простору для впровадження навчально-виховного процесу в рамках інклюзивного суспільства;

- підвищення професійного рівня фахівців, які беруть участь у інклюзивній освітньо-виховній діяльності;

- формування позитивного іміджу інклюзивного суспільства та інклюзивної освіти.

Впровадження інклюзивної освіти в Запорізькій області відбувалось з 2016 року коли у Запорізькій області стартував загальнонаціональний проект

«Інклюзивна освіта – рівень свідомості нації», також з 2016 року у закладах освіти Запорізької області планово та послідовно вирішується питання створення інклюзивного середовища та реалізація Концепції «Нова українська школа». Результатом впровадження цих проектів стало те, що по дошкільній освіті показники збільшились з 12 садочків, 15 груп, 45 дітей до 45 садочків, 58 груп, 138 дітей; по загальній середній освіті: з 47 шкіл, 78 класів, 154 дітей до 178 шкіл, 454 класів, 703 дітей, в той же час кількість дітей, які навчаються за індивідуальною формою зменшилася майже на 40%; серед 543 шкіл 342 облаштовано пандусами, 2 – підймальними платформами та 161 заклад не потребує додаткових пристосувань на вході для підйому осіб з інвалідністю. Таким чином, архітектурно доступними до першого поверху є 505 закладів загальної середньої освіти, що становить 93% від загальної кількості.

Проте, незважаючи на значні здобутки, проблема впровадження інклюзивної освіти в Запорізькій області ще не вирішена. Основними проблемами в державному регулюванні впровадження інклюзивної освіти в Запорізькій області є проблема отримання освіти дітьми з особливими потребами у сільській місцевості, питання кадрового забезпечення (інклюзивна компетентність, готовність до роботи з даною категорією) та інші.

Для вирішення цих проблем, нами були розроблені такі пропозиції: удосконалення законодавчої та нормативно-правової бази, створення умов для безперешкодного доступу до навчальних закладів, починаючи з дошкільних та включаючи заклади вищої освіти, розробка та затвердження державної програму підтримки дітей з особливими освітніми потребами, метою якої має стати вирішення не лише питань надання корекційно-розвиткових послуг та забезпечення спеціальними засобами корекції, але й утворення необхідної профільної інфраструктури з адаптованим системним інклюзивно-освітнім середовищем та інші.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження визначено реальний стан та шляхи оптимізації ефективного державного регулювання закладами інклюзивної освіти в Запорізькій області.

Досліджено, що в найбільших досягнень в реалізації інклюзивної освіти досягли скандинавські країни. Так, саме Данія була першою у світі країною, яка започаткувала прообраз закону про спеціальне навчання. Значний розвиток інклюзивна освіта отримала в Німеччині та США. Наукове співтовариство України об'єдналося у спільному пошуку нової парадигми розвитку педагогічної науки і практики та національної освіти на засадах гуманістичних і світових культурних пріоритетів лише наприкінці ХХ ст. І хоча у вітчизняній літературі накопичилася велика кількість публікацій з проблеми освітньої інклюзії, стан дослідження цієї області залишається явно недостатнім.

Подальше дослідження потребувало уточнення змісту ключових понять. Так, нами було встановлено, що «інклюзивна освіта – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти шляхом організації навчання дітей у закладах освіти на основі застосування особистісно-орієнтованих методів навчання з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей у навчально-пізнавальної діяльності». Державне регулювання інклюзивною освітою ми визначили як сукупність заходів державного впливу на заклади інклюзивної освіти з метою забезпечення їх ефективної діяльності в навчанні та соціалізації дітей з особливими потребами. В нашому дослідженні під регіоном, ми розуміли частину території, яка є адміністративно-територіальною одиницею країни та характеризується певною цілісністю та взаємопов'язаністю її складових елементів.

Встановлено, що послідовність викладення дослідження державного регулювання діяльності закладів інклюзивної освіти ґрунтується на методологічній основі, яку складає комплекс принципів (принцип об'єктивності, принцип системності, принцип історизму, принцип

детермінізму, принцип відповідності, принцип субсидіарності) та методів (аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, системний та синергетичний).

Під час дослідження, було визначено, що впровадження інклюзивної освіти в Україні розпочалося нещодавно, адже в перші роки після Великої Вітчизняної війни, окреме навчання не застосовувалось і питання включення в суспільство дітей з особливими освітніми проблемами не ставилось взагалі. Проте, державна політика в середині 60-х років сформувала ставлення до інвалідів як до вигнанців і спричинила виникнення в суспільстві проблем з соціалізацією осіб з особливими освітніми потребами, ставлення населення до таких осіб з жалістю чи навіть презирством. Саме державна політика впровадження інклюзивної освіти в Україні починається з 2011 року.

Нормативне забезпечення публічного управління інклюзивним навчанням в Україні визначається в Конституції України та законодавстві у галузі освіти, реабілітації, соціального захисту держава, згідно якого держава має забезпечити доступність до якісної освіти відповідного рівня дітям з особливими освітніми потребами з урахуванням здібностей, можливостей, бажань та інтересів кожної дитини. Також основними нормативно-правовими актами, які забезпечують впровадження інклюзивної освіти в Україні є постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах» (2011); накази Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання» (2010); Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг», Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 та Примірне положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП в закладі загальної середньої та дошкільної освіти.

Для України інклюзивна освіта є інновацією, що знаходиться на стадії впровадження. Основою інклюзивної освіти є ідеологія, яка виключає будь-яку дискримінацію дітей та забезпечую однакове ставлення до всіх людей, при цьому, вона передбачає створення необхідних спеціальних умов для дітей з

особливими освітніми потребами. Інклюзивна освіта як сучасна інноваційна тенденція передбачає, що будь-які відмінності між людьми є природним явищем та складається з таких елементів: інклюзія – це процес, інклюзія пов'язана з визначенням перешкод та їх подоланням, інклюзія передбачає присутність, участь та досягнення, інклюзія передбачає певний наголос на ті групи учнів, які підлягають «ризикові» виключення або обмеження в навчанні. Враховуючи те, що інклюзивна освіта є освітньою інновацією, вона демонструє позитивний вплив не лише на дітей з особливими потребами, але й на всіх учасників освітнього процесу.

Аналіз впровадження інклюзивної освіти в Запорізькій області дозволив визначити, що за три роки відбулися значні зміни в системі освіти регіону, а саме починаючи з 2016 року, коли у Запорізькій області стартував загальнонаціональний проект «Інклюзивна освіта – рівень свідомості нації» та почалась реалізація Концепції «Нова українська школа»: по дошкільній освіті показники збільшились з 12 садочків, 15 груп, 45 дітей до 45 садочків, 58 груп, 138 дітей; по загальній середній освіті: з 47 шкіл, 78 класів, 154 дітей до 178 шкіл, 454 класів, 703 дітей, в той же час кількість дітей, які навчаються за індивідуальною формою зменшилася майже на 40%; серед 543 шкіл 342 облаштовано пандусами, 2 – підймальними платформами та 161 заклад не потребує додаткових пристосувань на вході для підйому осіб з інвалідністю. Таким чином, архітектурно доступними до першого поверху є 505 закладів загальної середньої освіти, що становить 93% від загальної кількості.

Встановлено, що дійсно спостерігається покращення за різними показниками, але поряд з цим, визначено основні проблеми в державному регулюванні впровадження інклюзивної освіти в Запорізькій області: неусвідомлення у суспільстві важливості розвитку інклюзії; проблема отримання освіти дітьми з особливими потребами у сільській місцевості; питання реального психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими потребами у загальноосвітніх закладах; питання кадрового забезпечення (інклюзивна компетентність, готовність до роботи з даною категорією); відсутність послідовної системи поетапного впровадження інклюзивної освіти,

починаючи з дошкільних закладів (не забезпечується безперервність цього процесу); відсутність ресурсів тощо.

Розглянувши стан впровадження інклюзивної освіти в Запорізькій області та визначивши основні проблеми та бар'єри на шляху до її ефективного впровадження, ми дійшли висновку, що саме позиція та ініціатива регіональних органів влади (поряд з чинниками макроекономічного впливу) сьогодні істотно впливають на стан розвитку інклюзивної освіти.

Таким чином, було визначено пропозиції щодо покращення державного регулювання діяльності закладів інклюзивної освіти в Запорізькій області, серед яких: удосконалення законодавчої та нормативно-правової бази; створення умов для безперешкодного доступу до навчальних закладів, починаючи з дошкільних та включаючи заклади вищої освіти; збереження єдиного освітнього простору; приведення системи освітньої роботи у відповідність до потреб дитини, сім'ї; відповідна підготовка педагогічних кадрів до роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку; розробка та затвердження державної програми підтримки дітей з особливими освітніми потребами, метою якої має стати вирішення не лише питань надання корекційно-розвиткових послуг та забезпечення спеціальними засобами корекції, але й утворення необхідної профільної інфраструктури з адаптованим системним інклюзивно-освітнім середовищем.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Афонцев С. О., Капелюшников Р. И. Структурные характеристики предприятий и их налоговое поведение. *Вопросы экономики*. 2001. № 9. С. 82-100.
2. Ажажа М. Державна політика України щодо інклюзивної освіти в умовах професійної підготовки молоді. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. №2. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/2_2019/28.pdf (дата звернення: 06.09.2019).
3. Акофф Р Планирование будущего корпорации. / под ред. В.И. Данилова-Данильяна. Москва : Прогресс, 1985. 327 с.
4. Алексеев П. В. Философия. Москва : ТК Велби, Проспект, 2005. 608 с.
5. Базилевич В. Д. Методичні аспекти оцінки масштабів тіньової економіки. *Економіка України*. 2004. № 8. С. 36-44.
6. Баскаков А. Я., Туленков Н. В. Методология научного исследования: Учеб. Пособие. Киев: МАУП, 2004. 216 с.
7. Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень : навч. посіб. Суми. СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.
8. Вербенець А. Пріоритетні напрямки вдосконалення системи інклюзивної освіти в Україні. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки : реалії та перспективи*. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. Вип. 61. С. 29-34.
9. Всемирная декларация об образовании для всех и рамки действий для удовлетворения базовых образовательных потребностей от 9.03.1990. URL:http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/pdf/jomtien.pdf. (дата звернення: 03.11.2019).
10. Всемирная программа действий в отношении инвалидов от 03.12.1982. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/prog.shtml. (дата звернення: 21.10.2019).

11. Герасимів З. М. Основні підходи до розуміння поняття «регіон». *Агросвіт*. 2012. № 5. С. 24-26.
12. Гладун З. С. Концептуальні засади державно-правового регулювання відносин у сфері охорони здоров'я населення. *Медичне право України: проблеми становлення та розвитку: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції (19-20 квітня 2007 р., м. Львів)*. 2007. С. 73-79.
13. Декларация о правах умственно отсталых лиц от 20.12.1971. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/retarded.shtml (дата звернення: 15.10.2019).
14. Декларация прав ребенка от 20.11.1959. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/childdec.shtml. (дата звернення: 15.10.2019).
15. Декларация про права інвалідів 2006 року. URL: www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_117. (дата звернення: 29.09.2019).
16. Дефектологічний словник: навчальний посібник / за ред. В. І Бондаря, В. М. Синьова. Київ : «МП Леся», 2011. 528 с.
17. Деякі питання використання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами у 2018 році: Постанова Кабінету Міністрів України № 88 від 21 лютого 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/88-2018-п> (дата звернення: 17.10.2019).
18. Дронь Ю.П. Категорія «регіон»: сутність і напрями досліджень. *Вісник Сумського державного університету. Серія: Економіка*. 2011. №1. С. 52-58.
19. Енциклопедія державного управління / наук.ред. колегія: Ю.В. Ковбасюк. Київ : НАДУ, 2011. 524 с.
20. Ертанова О. Н. Интеграция и инклюзия в аспекте семантики. *Инклюзивное образование: методология, практика, технологии : материалы международной научно-практической конференции (20–22 июня 2011, Москва)*. Москва : МГППУ. 2011. С. 17–18.

21. Індекс інклюзії: загальноосвітній навчальний заклад: навч.-метод. посіб. / під заг. ред. В. І. Шинкаренко. Київ : ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2011. 96 с.

22. Індекс інклюзії: розвиток навчання та участі в життєдіяльності шкіл: посіб. / за заг.ред. Т. Бут; пер. з англ. Київ: ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. 190 с.

23. Інклюзивне навчання. *МОН України*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya>. (дата звернення: 20.09.2019).

24. Канадсько-український проект «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні» URL: http://www.osvitportal.lviv.ua/diyuchi_proekty?id=15151_kanadsko_ukrainskuu_proekt_inklyuzyvna_osvita_dlya_ditey_z_osoblyvymy_potrebam_y_v_ukraini_.(дата звернення: 16.10.2019).

25. Каткова Т.І. Соціально-професійна адаптація студентів ВНЗ економічного профілю. Запоріжжя : «Прем'єр», 2004. 136 с

26. Керецман В. Регіональний розвиток як предмет державного регулювання. *Вісник національної академії державного управління при Президентові України*. 2003. № 4.С. 397-401.

27. Клир, Дж. Системология. Автоматизация решения системных задач. / пер. с англ. М.А. Зуева, под ред. А.И. Горлина. Москва : Радио и связь, 1990. 534 с.

28. Колупаєва А. А. Основи інклюзивної освіти: навч.-метод. посібник. Київ : А.С.К., 2012. 308 с.

29. Конвенція о правах ребенка от 20 ноября 1989 г. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/childcon.shtml (дата звернення: 02.11.2019).

30. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, 2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71 (дата звернення: 19.09.2019).

31. Корнієнко С. Інклюзивна освіта як пріоритетний напрям державної політики України у сфері освіти дітей з інвалідністю. *Вісник Національної*

академії державного управління при Президентові України. 2012. № 2. С. 226-231.

32. Краснова О. І. Теоретичні підходи до визначення сутності державного регулювання сфери охорони здоров'я. *Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 8. С. 58-62.*

33. Кузнєцов К. В. Удосконалення механізмів державного управління у фінансуванні системи інклюзивної освіти. *Державне управління та місцеве самоврядування. 2018. Вип. 2. С. 78-88.*

34. Лаврінєнко Л.І. Школа для кожного (окремі аспекти інклюзивної освіти): навч.-метод. посіб. Чернігів : обл. ін.-т післядиплом. пед. освіти ім. К.Д. Ушинського, 2017. 168 с.

35. Латинін М. А. Аграрний сектор економіки України: механізм державного регулювання. Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2006. 320 с.

36. Литвинова В. Інноваційні процеси в освіті дітей з особливостями психофізичного розвитку *Ідеї гуманної педагогіки та сучасна система інклюзивного навчання : зб. матер. Всеукр. науково-метод. конференції, присвяченої 97-річчю від дня народження В.Сухомлинського (29-30.09.2015, м. Кіровоград).* 2015. С. 234-239.

37. Мартинчук О.В. Теорія та практика підготовки фахівців зі спеціальної освіти до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі: дис. ... докт.пед наук: 13.00.03. Київ: Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2019. 589 с.

38. Нагребельний В. П. Державне регулювання. *Юридична енциклопедія : в 6 т. / за заг.ред. Ю. С. Шемшученко. Київ : Укр. Енцикл. Т. 2: Д-Й, 1999. С. 118-119.*

39. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів: навчально-методичний посібник / За заг. ред. М.А. Порошенко та ін. Київ. 2018. 252 с.

40. Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посіб. / за ред. А. Є. Конверського. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 352 с

41. П'ятницька-Позднякова І. С. Основи наукових досліджень у вищій школі: навч. посібник. Київ, 2003. 116 с.
42. Плотинский Ю. Модели социальных процессов. Москва: Логос, 2001. 296 с.
43. Положення про інклюзивно-ресурсний центр: Постанова КМУ № 545 від 12.07.2017р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/250156884>. (дата звернення: 09.09.2019).
44. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ : ТОВ «Агентство «Україна»,. 2019. 300 с.
45. Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу: Закон України № 2442-VI від 06 липня 2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/2442-17>. (дата звернення: 02.09.2019).
46. Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг»: Закон України № 2053-VIII від 23.05.2017 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2053-19>. (дата звернення: 19.10.2019).
47. Про внесення змін до Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах: Постанова Кабінету Міністрів України № 588 від 9 серпня 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/588-2017-п> (дата звернення: 14.10.2019).
48. Про внесення змін у додаток до Постанови Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2004 р. № 1096 «Про встановлення розміру доплати за окремі види педагогічної діяльності»: Постанова Кабінету Міністрів України № 72 від 14.02.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/72-2018-п> (дата звернення: 14.10.2019).
49. Про впровадження інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах: реалії та перспективи: рішення Колегії МОН України № 2/3-2 від 01 березня 2013 р. URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/35124/ (дата звернення: 02.10.2019).

50. Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання: Наказ Міністерства освіти і науки України № 912 від 01 жовтня 2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/ru/v0912290-10> (дата звернення: 12.09.2019).

51. Про затвердження перекладу Міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я та Міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я дітей і підлітків: Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 981 від 23.05.2018р. URL: <https://moz.gov.ua/article/ministry-mandates/nakaz-moz-ukraini-vid-23052018--981-pro-zatverdzhennja-perekladu-mizhnarodnoi-klasifikacii-funkcionuvannja-obmezhen-zhittedijalnosti-ta-zdorov'ja-ta-mizhnarodnoi-klasifikacii-funkcionuvannja-obmezhen-zhittedijalnosti-ta-zdorov'ja-ditej-i-pidlitkiv> (дата звернення: 14.10.2019).

52. Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП в закладі загальної середньої та дошкільної освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України № 609 від 08.06.2018 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennja-primirnogo-polozhennja-pro-komandu-psihologo-pedagogichnogo-suprovodu-ditini-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-v-zakladi-zagalnoyi-serednoyi-ta-doshkilnoyi-osviti> (дата звернення: 14.10.2019).

53. Про затвердження Типового переліку спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних та спеціальних класах закладів загальної середньої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України № 414 від 23.04.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0582-18> (дата звернення: 14.10.2019).

54. Про комісію з розробки Концепції державної регіональної політики України»: Розпорядження Президента України № 241/99-рп від 30.09.1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/241/99-рп/card2>. (дата звернення: 26.10.2019).

55. Про Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки та план заходів з реалізації її І

етапу : Розпорядження КМУ № 526-р від 9 серпня 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2017-p>. (дата звернення: 14.10.2019).

56. Про освіту: Закон України №2145-VIII від 05.09.2017 р. URL: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 14.09.2019).

57. Про проведення науково-педагогічного експерименту «Розвиток інклюзивного освітнього середовища у Запорізькій області»: Наказ МОН України № 836 від 15.07.2016 р. URL: http://old.mon.gov.ua/files/normative/2016-07-21/5789/nmon_836_15072016.pdf (дата звернення: 10.11.2019).

58. Про стимулювання розвитку регіонів: Закон України № 2850-IV від 08.09.2005 р. (остання редакція від 10.06.2012 р.) ВВР. України. 2005. № 51. ст. 548.

59. Програми розвитку освіти Запорізької області на 2018-2022 роки: рішення Запорізької обласної ради №54 30.11.2017 р. URL: <https://drive.google.com/file/d/1o5wyWVBJVwCXUvq6FK5LRrODX4FpR7dO/view>. (дата звернення: 10.11.2019).

60. Романчиков В. І. Основи наукових досліджень: навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 254 с

61. Садовский В. Основания общей теории систем. Москва : Наука, 1974. 279 с.

62. Словник з регіональної політики. *Інститут регіональних та євроінтеграційних досліджень ЄвроРегіо Україна*. URL: <http://eu.prostir.ua/library/1405.html>. (дата звернення: 26.09.2019).

63. Статистика інклюзивної освіти України. *МОН України*. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/statistika-inklyuziya.pdf> (дата звернення: 14.11.2019).

64. Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі: навч.-метод. посібник / За ред. А. А. Колупаєвої. Київ : Видавнича група «А.С.К.», 2012. 360 с.

65. Теплова Н. А. Методологія та принципи державного управління щодо забезпечення належної освіти людей з інвалідністю. *Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр.* 2009. № 3 (26). URL:

<http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2009-3/doc/3/18.pdf>. (дата звернення: 26.09.2019).

66. Уемов А. Системный подход и общая теория систем. Москва : Мысль, 1978. 272 с.

67. Фадеев О.В. Особливості реалізації регіональної політики в Україні. *Механізм регулювання економіки*. 2004. № 4. С. 201-205.

68. Фуряева Т.В. Социальная инклюзия: учеб. пособие. Москва : Юрайт, 2018. 190 с.

69. Хакен Г. Синергетика. Москва : Мир, 1980. 405 с

70. Чернілевський Д. В. Методологія наукової діяльності: Навчальний посібник. Вінниця : Вид-во АМСКП, 2010. 484 с.

71. Ярская-Смирнова Е.Р. Социальная работа с инвалидами. Санкт-Петербург : Питер, 2004. 316 с

72. Bertalanffy L. General System Theory: Foundations, Development, Applications. New York : George Braziller Inc. 1968. 296 p.

73. Booth T. Developing learning and participation in Countries of the South. *The role of an index for inclusion* / T. Booth and K.Black-Hawkings. Paris: UNESCO, 2001. URL:<http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001471/147140eo.pdf> (дата звернення: 14.09.2019).

74. Thomas G., Walker P., Webb J. The Making of the Inclusive School. London and New York : Routledge Falmer, 1998. 234 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАКАЗ

15 04 20 16 р.

м. Київ

№ 836

Про проведення
науково-педагогічного експерименту
«Розвиток інклюзивного освітнього
середовища у Запорізькій області»

Відповідно до Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 07.11.2000 № 522, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 26 грудня 2000 р. за № 946/5167, в рамках пілотного проекту Благодійного Фонду Порошенка щодо розвитку інклюзивного освітнього середовища у Запорізькій області, спрямованого на розроблення науково-організаційних засад практичного впровадження інклюзивної освіти, апробації структурно-організаційної моделі інклюзивного освітнього середовища, сприяння соціальній інтеграції дітей з особливими освітніми потребами

НАКАЗУЮ:

1.Розпочати з 2016 року науково-педагогічний експеримент «Розвиток інклюзивного освітнього середовища у Запорізькій області» у базових загальноосвітніх навчальних закладах згідно з додатком 1, надати їм статус експериментальних закладів всеукраїнського рівня.

2.Затвердити склад кадрового забезпечення проекту (додаток 2) та Програму науково-педагогічного експерименту (додаток 3).

3. Визначити термін проведення науково-педагогічного дослідження 2016-2019 рр.

4. Встановити, що організаційне керівництво експериментальною роботою здійснюватимуть Голова Благодійного Фонду Порошенка Марина Порошенко (за згодою) та заступник Міністра освіти і науки України Павло Хобзей, наукове – Інститут спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук України (Засенко В. В.), методичне – Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти» (Завалевський Ю. І.).

5. Департаменту освіти і науки Запорізької обласної державної адміністрації (Озерова Т. Я.) забезпечити:

організаційно-фінансові засади науково-пошукової діяльності експериментальних навчальних закладів згідно з додатком 1;

поточний контроль за ходом експерименту;

інформування Міністерства освіти і науки про стан виконання програми науково-педагогічного дослідження щорічно до 30 червня.

6. Контроль за виконанням наказу залишаю за собою.

Міністр

Л. М. Гриневич

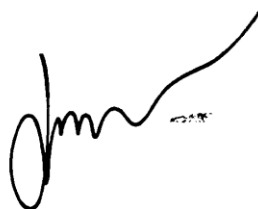
Додаток 1
до наказу Міністерства
освіти і науки України
від 13.07 2016 № 836

Перелік загальноосвітніх навчальних закладів Запорізької області,
яким надається статус експериментального навчального закладу
всеукраїнського рівня

№ п/п	Назва навчального закладу	ППП директора, телефон	Адреса закладу
1.	Запорізька загальноосвітня школа I-III ступенів № 66 Запорізької міської ради Запорізької області	Киба Микола Михайлович, 061 236 97 34, 067 91 57 312	Україна, Запорізька область, м.Запоріжжя, вул. Рекордна, 1
2.	Запорізька загальноосвітня школа I-III ступенів № 3 Запорізької міської ради Запорізької області	Магльована Ольга Павлівна, 061 263 85 53, 097 14 17 968	Україна, Запорізька область, м.Запоріжжя, вул. Фортечна, 55
3.	Енергодарський навчально-виховний комплекс «Загальноосвітній навчальний заклад I ступеня-дошкільний навчальний заклад» № 6 Енергодарської міської ради Запорізької області	Марієва Ірина Геннадіївна, (06139)3-30-31, 099 612 25 48	Україна, Запорізька область, м.Енергодар, вул. Будівельників, 14
4.	Балабинський навчально-виховний комплекс «школа I-III ступенів - гімназія «Престиж» Запорізького району Запорізької області	Вінніченко Жана Вікторівна, (061)2233132, (061)2233319, 097 730 95 24	Україна, Запорізька область, Запорізький район, смт. Балабине, вул. Престижна, 2а
5.	Бердянська загальноосвітня школа I-II ступенів №13 Бердянської	Вербицька Олена Іванівна, 0615378460	Україна, Запорізька область, м.Бердянськ, вул. Фестивальна, 58/38

	міської ради Запорізької області		
6.	Комунальний заклад "Дніпрорудненська спеціалізована школа I - III ступенів "Талант" Василівської районної ради Запорізької області	Здор Олена Василівна, (06175)61881, (097)9223262	Україна, Запорізька область, Василівський район, м.Дніпрорудне, вул. Героїв праці, 25
7.	Комунальний заклад "Гуляйпільська загальноосвітня школа I-III ступенів № 1" Гуляйпільської районної ради	Каткова Любов Єгорівна, (061)45-4-11-08, (061)45-4-10-95,	Україна, Запорізька область, Гуляйпільський район, м.Гуляйполе, вул. Соборна, 48
8.	Комунальний заклад «Гуляйпільська загальноосвітня школа I-III ступенів № 2» Гуляйпільської районної ради	Якименко Оксана Петрівна, (095)9335727	Україна, Запорізька область, Гуляйпільський район, м.Гуляйполе, вул. Вербова, 2
9.	Комунальний заклад «Новомиколаївська спеціалізована загальноосвітня школа I – III ступенів № 1» Новомиколаївської районної ради Запорізької області	Харківський Володимир Іванович, (06144)9-17-18, 099 37 02 282	Україна, Запорізька область, Новомиколаївський район, смт Новомиколаївка, вул. Українська, 192
10.	Костянтинівська спеціалізована різнопрофільна школа I - III ступенів "Прометей" з поглибленим вивченням предметів Мелітопольської районної ради Запорізької області	Сігіда Алла Василівна, (0619) 44-71-73	Україна, Запорізька область, Мелітопольський район, с.Костянтинівка, вул. Маяковського, 22
11.	Новогорівська загальноосвітня школа I-III ступенів Токмацької районної ради Запорізької області	Хамутіннікова Галина Іванівна, (06178)96780	Україна, Запорізька область, Токмацький район, с.Новогорівка, вул. Молодіжна, 8

Директор департаменту
загальної середньої
та дошкільної освіти

Ю. Г. Кононенко

Додаток 2
до наказу Міністерства
освіти і науки України
від 15.08 2016 № 836

Склад кадрового забезпечення науково-педагогічного дослідження

Керівник експериментального проекту:

Порошенко М. А., Голова Благодійного Фонду Порошенка

Заступники керівника:

Хобзей П. К., заступник Міністра освіти і науки України;

Бриль К. І., голова Запорізької обласної державної адміністрації

Кадрове забезпечення експериментального проекту:

Гугнін Е. А., заступник голови Запорізької обласної державної адміністрації
(за згодою);

Матузко О. О., народний депутат України УІІ скликання (за згодою);

Безрека О. А., виконавчий директор Благодійного фонду Порошенка
(за згодою);

Погребняк Ю. В., директор департаменту освіти і науки Запорізької міської
ради, кандидат наук з державного управління (за згодою);

Миськів Л. І., доктор юридичних наук, директор благодійної організації
«Благодійний Фонд Долоні Щастя ДЦП» (за згодою);

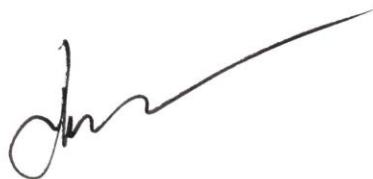
Коваль Л. В., завідувач лабораторії проблем інклюзивної освіти, кандидат
педагогічних наук, старший науковий співробітник Інституту спеціальної
педагогіки Національної академії педагогічних наук України;

Луценко І. В., науковий співробітник Інституту спеціальної педагогіки
Національної академії педагогічних наук України;

Добровольська О. М., директор Київського Палацу дітей та юнацтва;

Шевчук Л., заступник директора загальноосвітньої школи № 168 I-III ступенів
з інклюзивним навчанням м. Києва.

Директор департаменту
загальної середньої
та дошкільної освіти

Ю. Г. Кононенко

Додаток 3
до наказу Міністерства
освіти і науки України
від 13.07 2016 № 836

Програма

Всеукраїнського науково-педагогічного експерименту
«Розвиток інклюзивного освітнього середовища у Запорізькій області»

1. Актуальність та доцільність дослідження

Україна як член міжнародного співтовариства ратифікувала основні міжнародні акти у сфері забезпечення прав дітей, які відображають світові стандарти освіти, соціального захисту та охорони здоров'я.

Зокрема, у статті 24 «Освіта» Конвенції про права осіб з інвалідністю йдеться про обов'язок держави реалізувати інклюзивну модель освіти, тобто створення такого предметно-просторового середовища, яке б дозволило всім дітям бути рівними учасниками навчального процесу в єдиному освітньому просторі відповідно до їхніх особливостей, потреб та можливостей. Цей обов'язок взяла на себе й Україна, про що свідчать прийняті закони України в галузі освіти, Укази Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501 «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людей з інвалідністю», від 3 грудня 2015 р. № 678 «Про активізацію роботи щодо забезпечення прав людей з інвалідністю», індикаторами виконання яких є, зокрема, показники щодо упровадження інклюзивного навчання та здійснення реформування інтернатних закладів.

Попри велику кількість змін у законодавчих та нормативно-правових актах щодо розвитку інклюзивної освіти, її практичне впровадження є нереалізованим. Так, дитячого населення в Україні – 6809132, у тому числі дітей з порушеннями психофізичного розвитку – 702680, з яких лише 40755 навчаються в загальноосвітніх навчальних закладах (далі – ЗНЗ), більшість з них – за індивідуальною формою.

Така ситуація зумовлена, зокрема, не відпрацьованим механізмом фінансування впровадження інклюзивного навчання за принципом «гроші за дитиною», що відповідно гальмує підготовку ЗНЗ прийняти учнів з особливими освітніми потребами.

До основних проблемних питань впровадження інклюзивної освіти слід віднести відсутність у ЗНЗ архітектурної доступності, відповідного навчального середовища з урахуванням особливих потреб учнів (наявність сучасного корекційно-реабілітаційного обладнання, посад корекційних педагогів, вкрай недостатня кількість пристосованих автобусів для підвезення учнів з фізичними обмеженнями, незадовільна консультативно-просвітницька робота щодо особливостей державної освітньої політики тощо).

З огляду на зазначене, вбачається необхідним проведення науково-пошукового дослідження в рамках пілотного проекту, що дозволить розробити й

апробувати структурно-організаційну модель інклюзивного освітнього середовища у загальноосвітніх навчальних закладах Запорізької області та поширення її у всіх регіонах України.

Під час експериментального дослідження планується вироблення механізму прозорого фінансування за принципом «гроші ходять за дитиною», створення моделі партнерства між інклюзивними та спеціальними навчальними закладами, навчання шкільних команд щодо особливостей організації навчального процесу в умовах інклюзії (створення індивідуальних програм розвитку, навчальних планів та програм, спільне викладання, робота в команді, співпраця з батьками) тощо.

Благодійним Фондом Порошенка визначено та підтримано учасниками проекту пілотним регіоном Запорізьку область, у якій загальна кількість дітей – 289866, серед них з порушеннями психофізичного розвитку – 35349, а саме: з порушеннями мовлення – 3042; затримкою психічного розвитку – 7714; порушеннями опорно-рухового апарату – 12162; порушеннями розумового розвитку – 4669; порушеннями зору – 5375; аутизмом – 310; порушеннями слуху – 2076; сліпоглухотою – 1; іншими проблемами психічного розвитку – 407.

Станом на 24.06.2016 р. мережу ЗНЗ Запорізької області складають 600 закладів з контингентом 159383 учнів, з них у 4-х школах функціонують лише 9 інклюзивних класів, у яких навчаються 24 учні з особливими освітніми потребами.

У рамках експериментального проекту планується розробити й апробувати таку модель упровадження інклюзивної освіти в регіоні, завдяки якій всі ЗНЗ Запорізької області будуть готові прийняти на навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Зокрема, йдеться про механізм фінансування інклюзивного освітнього середовища за принципом «гроші за дитиною», розроблення організаційних засад визначення та надання необхідних освітніх послуг дитині з особливими освітніми потребами в ЗНЗ в умовах інклюзивного навчання.

Основна мета експериментального дослідження.

Створення інклюзивного освітнього середовища у Запорізькій області через прозоре фінансування за принципом «гроші за дитиною», з використанням бази даних щодо дітей з особливими освітніми потребами, урахуванням послуг, які необхідні дитині, потреб у надавачах послуг та наставництві.

Стратегічна мета дослідження.

Формування нового суспільного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами як до рівноправних громадян суспільства. Включення таких дітей у суспільні відносини.

Об'єкт дослідження: механізм створення інклюзивного освітнього середовища у Запорізькій області через прозорість фінансування за принципом «гроші за дитиною», запровадження партнерства між ЗНЗ з інклюзивним навчанням та спеціальними навчальними закладами.

Предмет дослідження: процес впровадження структурно-організаційної моделі інклюзивного освітнього середовища у ЗНЗ Запорізької області.

Гіпотеза науково-пошукового дослідження.

Розроблення й апробація моделі упровадження інклюзивної освіти з фінансуванням інклюзивного освітнього середовища за принципом «гроші за дитиною» сприятиме створенню умов у ЗНЗ Запорізької області прийняти та навчати дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю, в умовах інклюзії з перспективою поширення в усіх областях України, забезпеченню психолого-педагогічної підтримки сімей, які виховують таких дітей.

Завдання дослідження:

розроблення, апробація, моніторинг запровадження механізму прозорого фінансування інклюзивного освітнього середовища за принципом «гроші за дитиною»;

розроблення методик визначення та надання необхідних освітніх послуг дітям з особливими освітніми потребами в ЗНЗ в умовах інклюзивного навчання;

удосконалення системи надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг дітям з особливими освітніми потребами, консультативних послуг батькам таких дітей та педагогічним працівникам в умовах інклюзії;

створення інтерактивної міжгалузевої бази даних про дітей з особливими потребами та їх потреб у реабілітаційних послугах;

забезпечення права на освіту дітей з особливими потребами у загальноосвітньому просторі, з проживанням у сім'ї;

створення у ЗНЗ архітектурної доступності, відповідного навчального середовища з урахуванням особливих потреб учнів;

розроблення рекомендацій щодо удосконалення організаційно-фінансових засад створення інклюзивного освітнього середовища в ЗНЗ.

Термін дослідження: 2016-2019 роки.

Етапи науково-дослідної роботи

I. Організаційний – липень-серпень 2016 р.

II. Експериментально-інформаційний (формуючий) – з вересня 2016 р. по травень 2018 р.

III. Аналітично-узагальнюючий – з червня 2018 р. по червень 2019 р.

I. Організаційний етап – липень-серпень 2016 р.

Уточнення програми дослідницької діяльності.

Вирішення організаційних питань:

встановлення чисельності дітей з особливими освітніми потребами, які за віком мають навчатися в ЗНЗ у 2016/2017, 2017/2018, 2018/2019 навчальних роках;

визначення організацій, установ, які надають соціальні, реабілітаційні, освітні послуги дітям з особливими освітніми потребами;

визначення кількості загальноосвітніх навчальних закладів, які відкриватимуть інклюзивні класи у 2016/2017, 2017/2018, 2018/2019 навчальних роках відповідно до критеріїв доступності.

Очікуваний результат.

Наявність даних щодо:

кількості дітей з особливими освітніми потребами в Запорізькій області, які будуть навчатися в інклюзивних класах ЗНЗ у 2016/2017, 2017/2018, 2018/2019 навчальних роках, що дозволить спланувати та обрахувати потребу фінансування кожної школи з урахуванням забезпечення доступності будівель і приміщень, орієнтовної кількості дітей з особливими освітніми потребами та необхідних освітніх послуг;

кількісних та якісних показників системи надання освітніх та реабілітаційних послуг дітям з особливими освітніми потребами в Запорізькій області;

доступності загальноосвітніх навчальних закладів для навчання дітей з особливими освітніми потребами у 2016/2017, 2017/2018, 2018/2019 навчальних роках;

характеристика існуючої моделі реалізації інклюзивної освіти в області.

ІІ. Експериментально-інформаційний (формуючий) етап – 2016-2018 рр.

Завдання 1. Визначення обсягів освітніх та соціальних послуг для кожного учня інклюзивного класу.

Термін виконання: з серпня 2016 р. по вересень 2018 р.

Заходи:

вивчення фахівцями психолого-медико-педагогічних консультацій та соціальними працівниками Запорізької області особливих потреб дітей з порушеннями розвитку для визначення системи послуг, необхідних під час навчання в інклюзивному класі;

визначення вартості послуг та фахівців, які зможуть надавати відповідні послуги.

Очікуваний результат.

Визначено види та вартість необхідних освітніх та соціальних послуг, необхідних кожній дитині з особливими освітніми потребами, та потенційних надавачів таких послуг.

Завдання 2. Розроблення комп'ютерної платформи для прозорого фінансування ЗНЗ за принципом «гроші за дитиною». Моніторинг використання бюджетних коштів у відкритому доступі.

Термін виконання: з серпня 2016 р. по вересень 2018 р.

Заходи:

деталізація та централізація довідників обліку місць виникнення витрат та ЦЗ, виходячи з потреб відомства.

Аналіз можливостей поточної системи.

Модифікація поточної системи або вибір нової системи, яка буде відповідати всім необхідним вимогам.

Відкрита звітність.

Контроль батьків.

Очікуваний результат:

обсяг необхідного фінансування кожної окремої школи за принципом «гроші за дитиною».

Завдання 3. Визначення організаційних засад запровадження фінансування за принципом «гроші за дитиною».

Термін виконання: з серпня 2016 р. по вересень 2018 р.

Заходи:

здійснення децентралізації загальноосвітніх шкіл з інклюзивними класами;

організація навчання з фінансового управління відповідних спеціалістів ЗНЗ.

Очікуваний результат:

Визначення та апробація механізму фінансування кожної окремої школи за принципом «гроші за дитиною».

Завдання 4. Підготовка та проведення тренінгів для педагогічних працівників, які з 2016/2018 навчального року починають працювати в інклюзивних класах (вчителі, соціальні педагоги, практичні психологи, вчителі-логопеди, вчителі-дефектологи (за нозологіями), асистенти вчителів).

Термін виконання: з липня 2016 р. по вересень 2018 р. та надалі.

Заходи:

проведення конкурсного відбору тренерів для проведення тренінгів;

підготовка програми тренінгів;

проведення навчальних тренінгів для педагогів.

Очікуваний результат: підготовлено достатню кількість педагогічних працівників, які у 2016/2017, 2017/2018 навчальних роках працюють в інклюзивних класах ЗНЗ.

Завдання 5. Наставництво. Підготовка наставників для супроводу педагогів, які надають освітні послуги дітям з особливими освітніми потребами.

Термін виконання: з вересня 2016 р. по серпень 2018 р. та надалі.

Заходи:

розроблення та проведення спеціальних тренінгів для наставників за розділами:

соціально-психологічна підтримка сімей, які виховують дітей з особливими освітніми потребами;

індивідуальне планування розвитку дитини з розумовою відсталістю, що супроводжується іншими порушеннями розвитку;

узгодження роботи мультидисциплінарної команди в процесі інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами;
 особливості розвитку та навчання дітей з аутизмом;
 навчально-методичне забезпечення інклюзивної освіти;
 особливості комунікаційної діяльності педагогів та батьків з дітьми з порушеннями слуху з використанням відповідних засобів спілкування;
 обмін досвідом та практичні рекомендації з організації інклюзивного навчання в умовах загальноосвітньої школи;
 напрацювання матеріалів з підготовки наставників для постійного супроводу педагогічних працівників ЗНЗ у різних областях України.

Очікуваний результат:

програми матеріали з підготовки наставників для постійного супроводу педагогічних працівників ЗНЗ у різних областях України;
 запровадження постійного супроводу наставниками педагогів шкіл для якісного надання послуг дітям.

Завдання 6. Розроблення критеріїв та показників для створення спільної інтерактивної бази даних для всіх галузей, які надають послуги дітям з особливими освітніми потребами. Створення та апробація інтерактивної бази даних дітей та їх потреб.

Термін виконання: з вересня 2016 р. по вересень 2018 р.

Заходи:

узагальнення статистичних даних;
 розроблення комп'ютерної платформи для бази даних;
 наповнення бази даних.

Очікуваний результат:

Створена та апробована база даних про дітей з особливими освітніми потребами, перелік послуг, яких потребують такі діти, із зазначенням надавачів послуг, вартості послуг.

III. Аналітично-узагальнюючий етап – 2018-2019 рр.

Кількісний та якісний аналіз результатів експериментального дослідження.

Впровадження розробленого механізму фінансування ЗНЗ з метою створення умов для поширення інклюзивного навчання у ЗНЗ Запорізької області.

Термін виконання: з червня 2018 р. по червень 2019 р.

Заходи:

розроблення рекомендацій та пропозицій за напрацюваннями реалізованого проекту;

проведення засідань “круглих столів”, науково-практичних семінарів, конференцій, тренінгів, інформаційних кампаній з питань впровадження інклюзивної освіти з фінансуванням за принципом «гроші за дитиною», координування зусиль школи, сім'ї, громадськості, формування суспільного

ставлення до дітей з особливими освітніми потребами як до рівноправних громадян.

Очікуваний результат:

пропозиції щодо дієвого впровадження інклюзивного навчання на основі розробленого механізму фінансування за принципом «гроші за дитиною», використанням бази даних та наставництва;

розроблена методика визначення та надання необхідних освітніх та інших послуг дітям з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання;

поширення напрацьованої моделі впровадження інклюзивної освіти для використання ЗНЗ Запорізької області;

методичні рекомендації з впровадження в інших регіонах України фінансування шкіл за принципом «гроші за дитиною»;

пропозиції Кабінету Міністрів України щодо зміни системи фінансування з метою широкого впровадження інклюзивного навчання;

формування громадської думки щодо сприймання людей з інвалідністю як повноправних членів суспільства;

видання напрацьованих науково-методичних матеріалів з питань широкого запровадження інклюзивного навчання у ЗНЗ України;

проведення підсумкової науково-практичної конференції за результатами експериментального дослідження.

Очікувані результати експериментальної роботи:

науковий аспект – удосконалення науково-організаційних засад впровадження інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами;

навчально-методичний аспект – підготовка та видання наукових праць, навчально-методичних матеріалів з питань інклюзивного навчання; навчально-методичних комплектів батькам як активним учасникам навчально-реабілітаційного процесу; удосконалення підготовки педагогічних кадрів для роботи в умовах інклюзивного навчання;

соціально-педагогічний аспект – розроблення та апробація структурно-функціонального підходу із впровадження інклюзивної освіти у ЗНЗ із зміною фінансування;

удосконалення системи соціально-педагогічного патронату та консультативно-методичної допомоги батькам дітей, які навчаються в інклюзивних класах ЗНЗ;

розроблення пропозицій щодо удосконалення нормативно-правових та навчально-методичних засад інклюзивного навчання у відповідності до основних міжнародних актів та напрацьованого вітчизняного досвіду.

Директор департаменту
загальної середньої
та дошкільної освіти

Ю. Г. Кононенко